

HARVARDIANA
IN·NOV·ANG
ACADEMIA
CHRISTO
ECCLESIAE
ET
VE RI
TAS

СПОМЕНЪ

отъ

РИЛСКИЯ МАНАСТИРЪ

Рилскиятъ манастиръ. — Хрисовулътъ на царя. I. Шишманъ отъ 1378 г. 21. септември. — Най-старото житие на св. Ивана Рилски. — Славянскитѣ ръкописи въ библиотеката на Рилския манастиръ.

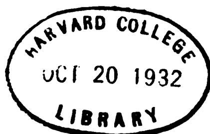
Съ двѣ изображения на Рилския манастиръ

отъ

Д-ръ Л. Милетичъ

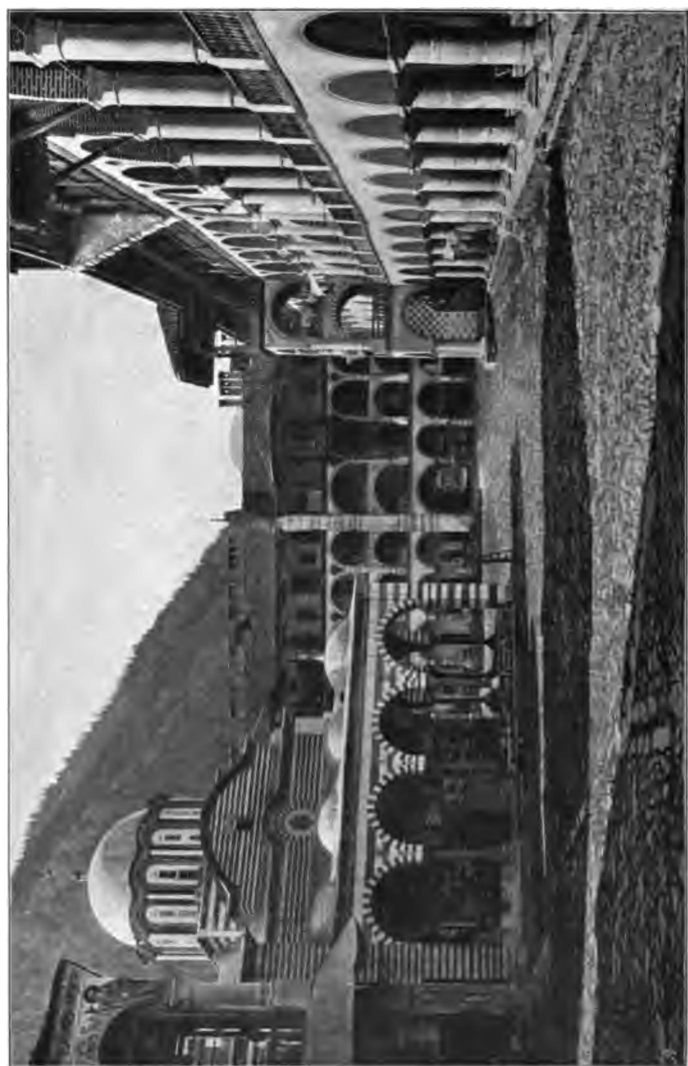

СОФИЯ
Печатница на Ст. Атанасовъ и С-ie
1902.

James F. Clarke,
Sofia, Bulgaria

Рилскиятъ манастиръ.

Основатель на тоя най-величественъ по своята архитектурна външность а още повече по блѣскавото сй исторично минало български манастиръ се счита свети Иванъ Рилски, роденъ приблизително около 876 година, въ врѣмето на българския царь Борисъ, а умрѣлъ на 946 година, 19 Октомврий, въ своята пещера, дѣто е сега черквицата при старата постница на Рилския манастиръ. Животътъ на св. Ивана се описва въ нѣколко достигнали до насъ староврѣмски „жития“. Най-старото отъ тѣхъ и то въ най-старият му, до сега неизвѣстенъ срѣднобългарски прѣписъ, (вж. повече въ стат. ми „Най-старото житие на св. Ивана Рилски“) показва, какъ до XII. в. въ Рилската область, дѣто безсъмнѣно е било написано това първо житие отъ безимененъ авторъ, споменътъ за свети Ивана се е подържалъ у народа чрѣзъ живи народни приказни (сказочни) прѣдания, които сѫ влѣзли и въ основата на това първо житие, слѣдъ което вече се явяватъ и други, по-угладено и по-искусно написани жития, признати като „канонически“, между които най-важно е житието, написано отъ послѣдния български патриархъ Евтимия.

Спорѣдъ житията св. Иванъ се родилъ въ село Скрино (сега се намира на $1^1/_2$ часъ разстояние до Бобошево). Слѣдъ като се поминали родителитѣ му,

които били хора отъ срѣдня ржка, св. Иванъ отишелъ та се покалугерилъ въ единъ ближенъ манастиръ, който се намиралъ подъ планината Руенъ. И днесъ до с. Скрино има върхъ, наричанъ Руенъ, дѣто и споредъ днешното народно прѣдание живѣлъ св. Иванъ. На този върхъ има слѣди отъ староврѣмски сгради („дзидина“, „оброчище“), дѣто се събиратъ селянитѣ на деня на св. Ивана („Очевъ день“) и дѣто слѣдъ извършването на молитвитѣ колятъ „волъ“ и се гощаватъ съ говеждо (вж. К. Иречекъ, Пжтувания по България, 609). Наклонностьта на св. Ивана къмъ съвършено осамотенъ, изпоснишки животъ го карала да отиде нѣкждѣ въ по-непристжпни планински мѣстности. И той живѣлъ слѣдъ туй негдѣ край р. Струма близу Перникъ и Витоша. Ала най-послѣ той се оттеглилъ въ „Рилската пустиня“, дѣто отначало живѣлъ въ „куфо“ дърво, и подирѣ въ своята пещера до смъртьта си. И сега, при старата постница на манастиря, при тритѣ пещери, манастирскитѣ гости отиватъ да видятъ мѣстото въ пещерата на светеца, дѣто е билъ гробътъ му, а при тоя случай мнозина се промъкватъ и прѣзъ тѣсния отворъ, който води прѣзъ една отъ пещеритѣ на горѣ, дѣто е камъка, на който св. Иванъ стоялъ. Черквицата тукъ, въ която влиза отъ една страна и часть отъ пещерата съ гроба на светеца, е направена на 1820 година. При другата постница — „св. Лука“ — наречена така по името на брата на св. Ивана, който споредъ прѣданието живѣлъ тукъ — тъй сжщо има черквица, която е издигната въ началото на миналия вѣкъ на разноски на единъ покаянникъ, Хаджи Игнатий, родомъ отъ Ст.-Загора, а прѣди покалугерването му извѣстенъ подъ име

Хайдутъ Иванъ. Той ходилъ като калугеръ и на Божи гробъ и живѣлъ въ голѣмо разкаяние, докато не билъ тукъ убитъ отъ единъ умопобърканъ.

Споредъ манастирскитѣ прѣдания най-стариятъ манастиръ се намиралъ не дѣто е сега, а на ливадата подъ постницата св. Лука.

Тѣлото на св. Ивана не останало за дълго въ пещерата му; то било прѣнесено по заповѣдь на царь Петра въ Срѣдецъ—София. Старитѣ „служби" на светителя били съчинени, когато мощитѣ му били вече въ София, понеже все го наричатъ „Срѣдечьскыи свѣтилникъ" и „Срѣдечьскаꙗ похвала", а то е траяло именно до 1183 год. Тогава маджарскиятъ краль Бела III. плѣнилъ Бѣлградъ, Нишъ и Срѣдецъ и при тоя случай вдигналъ и мощитѣ на св. Ивана и ги занесълъ въ маджарския градъ Гранъ (Strigonium, мадж. Esztergom). Слѣдъ четири години, именно на 1187 год. прѣзъ врѣмето на Търновското въстание на Петра и Асѣна, византийскиятъ царь Исаакъ Ангелъ успѣлъ да измоли отъ маджаритѣ да се повърнатъ заграбенитѣ мощи на св. Ивана назадъ, и самъ царь Исаакъ тържествено ги прѣчакалъ пакъ въ Срѣдецъ. Той се е надѣвалъ, че влиянието на св. Ивана, съ което се е ползувалъ особно въ западна България, ще му спомогне въ борбата противъ въстаницитѣ. При все туй на 1194 година царь Асѣнъ прѣвзелъ Срѣдецъ и наскоро слѣдъ туй заповѣдалъ, да се прѣнесатъ мощитѣ на светеца въ г. Търново. Прѣнасянето, въ което взели участие и калугеритѣ отъ Рилския манастиръ, станало извънредно тържествено. Въ Търново останали мощитѣ до 1469 год., както ще видимъ по долу.

Слѣдъ отхвърлянето на гръцкото иго — прѣзъ врѣмето на второто българско царство на манастира сѫ давани отъ страна на българскитѣ царье голѣми подаръци и особени правдини (привилегии), които сѫ били потвърдявани и отъ тѣхнитѣ наслѣдници. Така и послѣдниятъ български царь. Іоанъ Шишманъ, съ една царска грамота (хрисовулъ) отъ 21 Септем算 ври 1378 год. потвърдилъ въ Срѣдецъ всички дотогавашни правдини на манастиря. И въ тази, за жалость единствена не само въ манастира, но и въ цѣла България спазена до днесъ българска царска грамота, се споменува за дадванитѣ на манастира правдини и дарове, безъ съмнѣние пакъ съ подобни грамоти, които тогава още сѫ сѫществували въ манастирската архива, отъ „свѧтопочившаго царѣ Асѣнѣ и Калимана царѣ“ (разбира се Асѣнъ II. 1218—1241 и Калиманъ 1241—1246), както и отъ всички прѣдѣди и дѣди и отъ родителтѣ на І. Шишмана.— Споредъ царь Шишмановия хрисовулъ излиза, че тогавашното манастирско землище е обхващало освѣнъ сегашното, което се простира въ областьта на горното течение на р. Рила съ притоцитѣ ѝ до селото Пастра, още и цѣлия ѫгълъ между рѣкитѣ Рила, Струма и Джерменъ, като влизали въ неговия обсегъ и нѣкои села отъ Джумайско и Разлогъ. Много отъ именуванитѣ въ хрисовула села сѫ изчезнали, ала има и доста, които се спазили до день днешенъ и то обикновено съ староврѣмското си название[1]). Ма-

[1]) Отъ селищата, споменувани въ хрисовула, досега сѫществуватъ между Дупница и Кочериново, с. Бъдино (сега Бàдино, Бàденско), Кръчино (Кръчино, пакъ тамъ), Чъртовъ долъ (Чертовò на австр. карта при село Слатина) въ долината нѣ Рила и Пастра; Бъзово (сега Бозовàя); въ Разлогъ; Гнидобрадско (сега с. Нидобродско); въ Джумайско: Лѣшко,

настирътъ билъ освободенъ отъ всички данъци и ангарии както и отъ намѣсата на всѣка свѣтска власть.

Животътъ въ манастира е билъ нареденъ споредъ **типика**, даденъ отъ самия му основатель, св. Ивана Рилски. Отъ тоя типикъ, оригиналътъ на който е изгубенъ, има въ манастирската библиотека само единъ новъ прѣписъ (вж. по-подробно въ „Описаніе священнаго монастыря Рылскаго“ отъ іеромонахъ Неофита Рилски, София, 1879. год. стр. 22). Типикътъ захваща съ думитѣ: „Азъ смѣренный и грѣшный Іоанъ . . . егда пріидохъ въ поѵстыню сію рылскую, чловѣкы не обрѣтохъ въ неи, но токмо звѣри диви и дьбри непроходимы. . . .“ Животътъ на братството е билъ първоначално устроенъ върху началата на общежитието, ала отъ дълго врѣме това правило точно не се изпълнява. Братството избира всѣка година „общо братствени манастирски настоятели“, между които първо мѣсто въ управлението се пада на игумена и второ на епитропа. Въ събранията на настоятелството се рѣшаватъ всички по-важни въпроси, относещи се до управлението но манастира, до вжтрѣшната дисциплина на братствота, и приходитѣ и разходитѣ на манастира. — Споредъ първоначалния типикъ било съвсѣмъ запрѣтено на братството да се храни съ месо, ала това строго правило не се пази.

Какви сж били манастирското здание и черквата отъ начало, не се знае, ала е твърдѣ вѣроятно, че

Селище. Дрѣновъ долъ (сега Дреново на дѣсния брѣгъ на Струма), Церово, и най-послѣ на западната страна на Струма при Кресна: Градечница (сегашното полупомашко село Градешница). — Също тъй се спазили и много имена на Рилски върхове: Ломница, Каменица (на сѣв. отъ Пастра), Царевъ върхъ, Шипоченъ и др., рѣката Илийна (Елийна), метохътъ Орлица и др. (вж. К. Иречекъ. Пжтувания 639).

не ще да сж били нѣкои яки, монументални сгради. Слѣдъ битката при Велбуждъ, на 1330 г., Рилската область нѣкое врѣме подпаднала подъ властьта на сръбския владѣтель надъ Струмица и Мелникъ — Хрель войвода. Наскоро Хрель обновилъ манастира, създалъ хубава каменна черква и манастирско здание, а на единъ отъ жгловетѣ на зданието издигналъ високата масивна кула (пиргъ) — наричана Хрелина кула, която и сега още стои въ манастирския дворъ. Кулата е четверожгълна, до 25 метра висока, и е раздѣлена на петь ката. На най-горния се намира малъкъ параклисъ, „храмъ Прѣображенія“, дѣто се пази и една стара икона на св. Богородица, по прѣдание ужъ даръ отъ византийския царь Мануилъ Комнинъ. Най-долниятъ катъ на кулата е билъ тъмница. Отъ единъ надписъ на южната страна на кулата, най-отгорѣ (надписътъ е отъ взидани въ стѣната тухли, слѣдовно отъ врѣмето, когато кулата е правена), се вижда, че кулата е била построена на 1832 година. Надписътъ гласи: „При дрьжавѣ Г(осподи)на прѣвысокаго Степана Дѹшана кралѩ съзыда сьи пиргъ господинь просевастъ Хрел(ь) съ трѹдомь великомь и ексодомь с(ве)томѹ ѻцѹ Іωаннѹ Рылскомѹ и м(а)т(е)ри б(о)жіи нарыцаемѣи Осѣновица в л. ҂ѕ҃. ѿ҃. м҃. г(օспод)не“ (6840=1332). Пиргътъ е билъ, види се, посветенъ на иконата на св. Богородица „Осѣновица“ [2]). Създаданата сжщеврѣменно съ ку-

[2]) Отецъ Неофитъ въ своего „Описание“ (с. 24—25) прави криви прѣдположения по поводъ на това название „Осѣновица“ и дава тълкуване, че тая дума просто означавала: „осѣняющая = покровителница“, защото „таково имя нито се намерува негдѣ около монастырьтъ, нито въ различните жизнеописания преподобнаго споменува се некадѣ.“ Азъ мисля, че мѣстностьта „Осѣново“ която се споменува въ най-старото житие на св. Ивана, обнародвано по-долу (вж. стат. „Най-старото житие на св. Ива-

лата пакъ отъ Хреля черква, която е уцѣлѣла до 1834 година, когато е била съборена, за да се отвори мѣсто на сегашната черква, е била по думитѣ на отца Неофита (Описание с. 24.) „прекрасна“, подобна на „хилендарската черква“ и пр., само че била много по-малка отъ сегашната. Самъ Хрель, слѣдъ като се покалугерилъ, живѣлъ въ манастира единайсетъ години, и тукъ умрѣлъ и билъ погребенъ въ черквата. Плочата съ надгробния му надписъ, разчупена на нѣколко кѫса и непълна, и сега се спазва въ манастирския музей. Споредъ надписа Хрель умрѣлъ на 1343 година.

Прѣзъ врѣме на падането на България подъ турцитѣ и Рилскиятъ манастиръ билъ съвършено опустошенъ и разоренъ. Само кулата и черквата поради якия си строежъ устояли на разорението и на пожара и дълго врѣме стояли така запустѣли срѣдъ буренясалия на около нѣкогашенъ манастирски дворъ. Така се изминали петдесетина години, докато не се намѣрили трима ревностни братя по име Иосафъ, Давидъ и Теофилъ,—отъ болярско потекло, родомъ отъ село Граница до Кьостендилъ— които успѣли да подновятъ манастира и да събератъ ново манастирско братство. Баща има билъ епископъ въ Крупникъ (сега помашко село между Джумая и Мелникъ) та и тѣ, по примѣра на баща си, слѣдъ като измрѣли женитѣ имъ, се покалугерили, и кое съ свои срѣдства, кое съ събрани помощи подновили

на Рилски“), доста дрбрѣ обяснява въпроса. Наистина въ другитѣ жития па дори и въ Евтимиевото това име не се среща, а Неофитъ, види се, не ще да е обърналъ внимание върху найстарото житие. — У Неофита (Описание и пр.) неточно е прѣдадена и годината изъ надписа на пирга — 1835 вмѣсто 1832, понеже Неофитъ погрѣшно е прочелъ „6843“ вм. „6840“.

манастира. Не се знае точно годината на подновението. Интересно е, че въ манастирската библиотека най-раскошниятъ сега спазенъ ржкописъ е едно евангелие, оковано съ сребро и злато, подарено отъ Кир. Іωасафь, „митрополить Крѫпникѫ“ отъ 1577 година (вж. въ моя описъ на ржкописитѣ на манастира № 93).

Тримата братя, обновители на манастира, успѣли да измолятъ у султанката Мария, дъщеря на сръбския деспотъ Георги Бранковичъ и вдовица на султанъ Мурата II, ходатайство прѣдъ султана, та имъ се дало позволение да се прѣнесатъ въ Рилския манастиръ и мощитѣ на св. Ивана. Това станало на 1469 год. Мощитѣ отъ тогава и до днесъ се пазятъ въ манастирската черква въ особенъ ковчегъ, който стои на дѣсно до царскитѣ двери на олтара.

Прѣнасянето мощитѣ на св. Ивана отъ Търново въ манастира е описано отъ Владислава Граматика. Това описание се намира въ неговия панегирикъ, писанъ на 1479 година, най-важния ржкописъ на рилската манастирска библиотека (вж № 8 въ моя описъ). Прѣнасянето станало тихо, безъ тържествено изпращане („изидоша изь града, никомѫже провваждающтѫ тѣхь, тьчию малѣмь нецѣмь оть нищиихь“). Тепърва прѣдъ Никополь излѣзълъ единъ отъ българскитѣ велможи — нѣкой си „Богдань жупань“ заедно съ други боляри на среща и приелъ въ своя домъ мощитѣ на светеца. На другия день тържествено били мощитѣ изпроводени до Осъма. Слѣдъ това шествието стигнало въ Срѣдецъ, дѣто прѣстояли мощитѣ шесть дена въ черквата св. Георги. Цѣлиятъ градъ се стекълъ да се поклони на светитѣ мощи. На седмия день тръгнали съ тѣхъ за Рилския манастиръ. Народъ и

боляри ги изпроводили до селото Лѣшница. Мощитѣ били прѣчакани тържествено отъ игумена и цѣлото братство и многочисленъ народъ далечъ прѣдъ Рилския манастиръ, кѫдѣто най-сетнѣ стигнали на 30. Юни—на Петровденъ. Слѣдъ това вече турскитѣ султани се отнасяли доста добрѣ спрѣмо манастира и сѫ му давали фермани, повечето отъ които се пазятъ и до сега въ манастирската архива), съ които давали правдини на манастира. Па и околнитѣ турски жители, особно турцитѣ въ Дупница се отнасяли съ уважение къмъ манастирскитѣ права и имоти. Манастирътъ е ималъ свои метоси по цѣла България и речи по цѣлия Балкански полуостровъ. Полека-лека старата му слава пакъ пораснала и той се прочулъ далечъ и извънъ България. Въ манастира и сега се пазятъ двѣ златотканп покривки за ковчега съ мощитѣ на св. Ивана, подарени на 1511 година отъ Молдавския войвода Иванъ Богданъ. Числото на калугеритѣ, които най-много сѫ прииждали отъ Самоковско и отъ Разлогъ, пораснало едно врѣме, което още се помни отъ нѣкои стари хора, до 200 души, покрай които имало и още стотина бѣлци и до стотина други кое стражари, кое работници. Като ставропигияленъ, манастирътъ е билъ независимъ и спрѣмо властьта на епископитѣ. Поради това той успѣлъ непрѣкѫснато да спази своя старъ, чисто български характеръ и въ богослужението, което винаги си останало тукъ славянско.

Ала прѣзъ втората половина на XVII. вѣкъ, прѣзъ врѣмето на най-голѣмата анархия въ турската държава и на най-голѣмитѣ жестокости надъ християнитѣ, и Рилскиятъ манастиръ много е страдалъ отъ кърджалии и разбойници, именно на 1765 г.,

на 1768 и особно на 1778 г., когато една арнаутска чета отъ 30-тина души, слѣдъ като го плѣчкосала, най-сетнѣ и го подпалила. И на 1818 и пакъ на 1821 г. манастирътъ миналъ прѣзъ сериозни прѣмеждия. При все туй какъ да е манастирътъ можалъ да оцѣлѣе все до 1833 година, когато силенъ пожаръ погълналъ почти цѣлото манастирско здание. Но и туй нещастие имало добри сѣтнини, защото то е дало поводъ на енергичното тогавашно братство, между което е билъ и Неофитъ Рилски, да се рѣши да поднови манастира и да го направи тъй великолѣпенъ, какъвто е сега. Врѣмената тогава сѫ благоприятствували, за да може да се рѣши братството на такива грамадни разходи. Отъ една страна българското население, у което манастиратъ се е ползувалъ съ най-голѣмо уважение, се е притичало на помощь, а отъ друга страна тъкмо тогава, слѣдъ Одринския миръ, бѣха настѫпили ония сравнително спокойни и честити години въ турската царщина, които прѣдшествуваха на танзимата и слѣдъ него до кримската война. Ферманътъ за новата постройка на черквата и манастирското здание билъ издѣйствуванъ отъ отца Неофита, който билъ пратеникъ на манастира въ Цариградъ, като е спомогналъ за туй най-много Стефанъ Богориди, тогава князъ на островъ Самосъ, а слѣдъ послѣдната руско-турска война първъ генералъ-губернаторъ на Източна Румелия. Било рѣшено да се построи нова, по-голѣма черква, поради което трѣбало да се събори старата отъ XIV. в., тъй като тѣсното мѣсто никакъ не позволявало да се постѫпи инакъ. Сегашната черква, почната на 1834. година, е била изградена на 1838 година подъ рѫководството на майсторъ Павелъ отъ

с. Кримино въ Костурско. Една година прѣди да се започне постройката двама братя отъ манастира били изпроводени въ Света Гора, „прикрыто“ да поразгледатъ тамкашнитѣ черкви и манастири. „И като събраха потрѣбнитѣ свѣдѣния отъ тамо и отъ още мѣста — разказва ни отецъ Неофитъ — призова се архитектоно (уста башіята) и даде му се плано (ресимо) на будущата церква, който беше предуготованъ, и той като се обѣща, защо може да я направи и по-изрядна отъ искомата, потверди се согласіето со взаимни контракти и начна се абіе дѣлото“ (Опис. 63—64). Ала, слѣдъ като се свършила зидарията, трѣбало още да минатъ 20 години, докато да се довърши и украси черквата отвънъ и отвжтрѣ, както е сега. Особно много трудъ и грижи струвало покриването съ оловени плочи петьтѣ кубета на черквата, сетнѣ постилането ѝ съ мраморъ и пълното ѝ „изографисване“. Черквата е посветена на св. Богородица. Не малко трудъ и разноски сж отишли и докато се изградило манастирското здание, което извжтрѣ, отъ двора, прави великолѣпно впечатлѣние съ своитѣ колони и сводове. То има видъ на неправиленъ четвероягълникъ, всрѣдъ който се намира черквата съ кулата. Тѣснотата на мѣстото не е позволявала, да се изкаратъ стѣнитѣ на манастирската сграда отъ четиритѣ страни въ правиленъ квадратъ. Най-старата страна, около 120 крачки дълга, е сѣверната, оцѣлѣла отъ врѣмето прѣди речения пожаръ на 1833 г. Тукъ въ горнитѣ катове сж най-голѣмитѣ стаи за гости, тукъ е и хубавата голѣма стая на Копришенци, украсена и наредена на 1834 год. — Отсрещното, южно крило, дѣто сж сега и княжескитѣ стаи, е най-хубавото.

Откъмъ рѣката то е до трийсетъ метра високо. Тукъ най-отдолу, въ приземието, сѫ смѣстени манастирската библиотека и манастирскиятъ музей. Западното крило е най-кѫсо, докато източното е най-дълго; то само на половина е ново издигнато, а другото е часть отъ старата манастирска сграда, останала незасегната отъ пожара. Въ манастира се влиза прѣзъ двѣ грамадни, съ желѣзо обковани порти. Едната е откъмъ изтокъ — „Самоковска“ а другата на спроти нея — „Дупнишка“ порта. Надъ Дупнишката порта, въ западното крило на манастирското здание, се намира параклисъ на св. Архангели, а въ отсрещното крило, надъ Самоковската порта, има другъ параклисъ на св. Симеонъ и Сава. Въ зданието има до стотина стаи. Голѣмитѣ крила съ „келиитѣ“ сѫ правени отъ майсторъ Миленко отъ с. Блатешница (по горня Струма), отъ майсторъ Алекси Рилецъ отъ с. Рила, и отъ различни майстори отъ Дебърско. Единъ отъ тѣхъ, майсторъ Кръстьо Дебралия отъ Лазарополе, издигналъ най-високия балконъ на сѣверното крило.

Манастирътъ се намира въ жгъла между р. Рила, която тече подъ манастирскитѣ стѣни откъмъ югъ, и притока ѝ „Друшлявица“, който тече пакъ край манастира отъ източна страна. Отъ Друшлявица сѫ всичкитѣ чешми въ манастира, а тя кара и манастирската воденица, която се намира въ сѣвероизточния жгълъ на манастирската сграда.

Въ турско врѣме манастирътъ е билъ принуденъ за своя защита да държи постоянна стража — до 40 души „пандури“, облѣчени въ арнаутска носия, както е облѣченъ и едничкиятъ сега останалъ за споменъ отъ това врѣме „пандуринъ“. При двѣтѣ

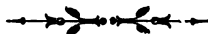
манастирски порти стояли по десетъ души отъ тия пандури подъ началството на портарина — калугеръ, а другитѣ ходили самъ тамъ да пазятъ манастирскитѣ имоти или да съпроваждатъ високи гости. Вечерно врѣме, щомъ се мръкне, портитѣ се заключвали и ключоветѣ се прѣдавали до зори на игумена. И сега манастирскитѣ порти кждѣ 8 ч. вечерь се затварятъ и се постжпва по сжщия начинъ съ ключоветѣ, както и прѣди.

Сега манастирското братство значително е намалѣло — наброява всичко до 50-тина души. Най видниятъ игуменъ отъ минало врѣме е билъ извѣстниятъ на всички ни отъ историята на българското народно и книжовно възраждане Неофитъ Рилски, роденъ около 1793 год. въ с. Банско въ Разлогъ. Той се поминалъ въ манастира на 1881 г. 4. Януари и е погребенъ въ двора на черквата отъ южна страна. Сегашниятъ игуменъ отецъ архимандритъ Иоаникий е родомъ отъ Самоковъ. Той още дѣте е служилъ въ манастира, тукъ се е постригълъ и сетнѣ продължилъ учението си въ Сърбия и Русия, като свършилъ курсътъ на Бѣлградската и сетнѣ на Киевската духовна семинария. Слѣдъ това отецъ Иоаникий кратко врѣме билъ прѣподаватель въ Софийската мжжка гимназия (прѣзъ 1881 год.), сетнѣ управлявалъ духовното училище въ Рилския манастиръ, подиръ което пакъ учителствувалъ и то въ бившата Петропавловска духовна симинария и въ Самоковската духовна семинария. На 1894 година билъ изпроводенъ отъ екзархията за прѣдсѣдатель на българската черковна община въ Битоля и отъ тамъ въ Сѣръ, подиръ туй пакъ се върналъ въ Цариградъ, гдѣто служилъ и като прѣподаватель въ

духовната семинария, докато най-сетнѣ прѣзъ лѣтото на 1898 година станалъ игуменъ на Рилския манастиръ.

За Рилския манастиръ и неговото минало е писано главно въ слѣднитѣ съчинения:

К. Иречекъ, Исторія Болгаръ с. 225, 379, и др. и — Пѫтувания по България, с. 618 нат.;—Неофитъ Рилски, Описаніе болгарскаго священнаго монастыра рылскаго, 1863 (печ. въ София на 1879 година) и Службы съ житіемъ преподобнагѡ и богоноснагѡ отца нашего Іѡанно Рылскагѡ, Бѣлградъ 1836 г. (вж. и мин. Сборн. XII 622); — А. Гильфердингъ, Собраніе сочиненій т. I. 121 нат.; — П. Сырку в „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію", 1883 година, С. Петербургъ с. 354 нат.; — „Откѫслекъ отъ историята на Рилския манастирь" и „По историята на Рилския манастирь" (печ. въ Български Църковенъ Прѣгледъ, София); — Ив. Вазовъ, Великата Рилска пустиня (въ мин. Сборникъ кн. VII. ст. 1—85); —С. Бобчевъ, Поклонение на светата Рилска обитель (въ Българска Сбирка г. V. 597 нат. и 698 нат.); — Д. Илковъ, Нѣколко паметници отъ Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ к. XII, 615 нат.); — Е. Спространовъ, Материали по историята на Рилския манастиръ (въ минист. Сборникъ, кн. XVIII, 171 нат.); — Хр. Ив Поповъ, Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ, Пловдивъ 1901 г., стр. 130—146.

Хрисовулътъ на царя Іоанъ Шишманъ.

(1378 г. 21 септември).

Хрисовулътъ на царя Иоанъ Шишманъ отъ 1378 год. 21 септември (6887 г. 2-ри индиктъ), съ който се потвърдяватъ стари права и се даватъ нови на Рилския манастиръ, е единствената българска царска грамота, която се е спазила досега изобщо въ България. Той сега се намира въ библиотеката на Рилския манастиръ, окаченъ на зида въ рамка и подъ стъкло. Хрисовулътъ е писанъ на хубавъ, дългъ пергаментовъ листъ, който и сега още изглежда бѣлъ и свѣжъ, що показва, че хрисовулътъ дълго врѣме ще да е билъ негдѣ на сухо мѣсто скритъ та не пострадали твърдѣ нито пергаментътъ нито писмото. Подирното е хубавъ, четливъ, характеренъ полууставъ отъ XIV. вѣкъ. Отбѣлѣзвано е и ударението на думитѣ. Хрисовулътъ и като паметникъ на българския езикъ има важно научно значение и именно поради това е потрѣбно, да се обнародва той печатно съ най-голѣма точность споредъ оригинала. Досега текстътъ на хрисовула е напечатанъ нѣколко пѫти, а именно отъ

В. Априлова въ „Болгарскія грамоты, Одесса, 1845 г., стр. 82—87; отъ П. J. Шафарика въ „Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, 2 изд., 1873 г., с. 105—108, и отъ И. Срезневскій въ „Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ“ № 4., 1879., с. 35—39. Въ всички тия издания на хрисовула сѫ се вмъкнали нѣкои малки неточности. Най-добро е изданието на Срезневски. Тукъ прѣдлагамъ за сега ново издание, точно споредъ оригинала, доколкото може подирният печатно да се прѣдаде точно. Наистина желателно е, да се прибавѣше и фотографична снимка на оригинала, ала засега това не можахъ да сторя, тъй като изобщо не мислѣхъ сега да обнародвамъ хрисовула въ този видъ, а по-сетнѣ, въ едно специялно издание на българскитѣ грамоти, което тъкмя (вж. Мин. Сбор. XVI—XVII. с. 498.) и въ което отъ всѣка грамота, между които ще бѫде и този хрисовулъ, ще има и факсимиле на оригинала. Позлатениятъ печатъ на хрисовула е описанъ (заедно съ фотографична снимка) отъ В. Добруски въ послѣдния XVIII томъ на Минист. Сборникъ, с. 816. На лицето на печата е изобразенъ царь съ скиптъръ въ рѫка и съ надписъ отъ лѣво и десно: „ц(а)рь Шишманъ,“ а на около има надписъ: „† Iω(анъ) Шишман(ъ) въ Х(рист)а вѣрн(ыи) ц(а)р(ь) и самодрьж(ъ)ць въсѣм(ъ) Блъгар(омъ)“. На опакото е изобразенъ св. Иванъ Рилски съ надписъ отъ лѣво и десно: „С(вѧ)т(ы)и (I)ωан(ъ) Рильск(ы)и“ а на около: „† Сыи хрисωвоуль с(вѧ)т(а)го ωца Iωанна Рилскагω“.

Ето съдържанието на хрисовула:

Бл҃агочьстивно чт҃о и ѕѣлѡ прїѐтно и похвално въсѣмь хр҇толюбивыи҃ цр҇емь ѐже любити и желанїе тепло имѣти къ ст҃ыи҃ и҆ бж҇твныимь цр҃квамь въ нихже ѡбразь ба҃ и чл҃ка и ст҃ыи҃ ѐгѡ написает се. оукрашает бо сѧ цр҇ь дїадимоѫ и каменїемь и бисрѡмь многоцѣнныи҃ нѫ и҆ ѐже къ бо҃у бл҃гочьстїемь и вѣроѫ. и къ ст҃ыимь ѐгѡ цр҃квамь чьстїѫ тѣмже и цр҇ство ми помазанїемь ѿ ба҃ и аг҃гловѡ҃ прѣданїемь бл҃гочьстивни хрїстїанства стола ст҃опочившїихь цр҃еи. и любовь теплѫѫ къ бо҃у. и чьсть къ ст҃ыи҃ егѡ цр҃квамь, и бж҇твномоу ѡбразоу егѡ и къ вьсѣмь ст҃ыи҃ егѡ. нѫ и паче ради обновленїа и помѣна и задш҃їа ст҃опочившїихь цр҃еи, прьвопрѣстолныихь стола блъгар'скаго того радѝ и цр҇ство ми ѻномоу законоу и прѣданїоу навыкь и҆ бл҃гоизволи цр҇тво ми даровати бл҃гоѡбразное и въсѐнастоѫщее сїе златопечатлѣнное слѡво цр҇тва ми монастирю цр҇тва ми, ст҃моу ѻц҃оу Іѡ рыл'скомоу иже е҇ въ мѣстѣ рекомѣ҃ рыла за въсѣ еговѫ села и за въсѐ егѡ метохїе и за въсѐ его стаси и правины рекше новаа и ветхаа се же сѫ҇ села ст҃го ѻц҃а іѡ рылскаго. Селища варвара, чрьтовъ доль. крьчино блъгарино. бъдино, дриска и гаганъ ѐже е҇ дѣль ѡрлица, метохь монастирскыи, до броуж҇има та на ѡбрь҃ броуж҇има и на ѡбрь҃ лохотици, и низ лохотицѫ въ рылѫ, и прѣз рылѫ, въз дѣль на марешицѫ та на боудоурицѫ та на каменицѫ, и низ каменицѫ въ рылѫ и҆ въз рылѫ оу броуж҇имь. Къ семоуже ѐще и ѿ десные страны цр҃ева вира сѫщаа, на бг҃ородичинѫ цр҃кѡвь та на ст҃го прокѡпїа на каменоу, и низ рылѫ до варварѫ та на ст҃го Илїѫ. та на габровець и по оубрѣжїи на ст҃го Геѡргїа. и҆ на ст҃го архагг҃ла та на дрискѫ, и до града пакы выше цр҃ева вира, нивїа и лозїа

монастирскаа сж҄. Нж҄ и ломнїца къ семоу, съ кроушевицом҄ же и арменицѡ҄. ꙗже сж҄ выше села пьстры възъ рылж нивїе сжще и то монастирско въсе е҄. та же село бъзово. село дебрь. абланово. пьстра. село гнидѡбр҄аско, и разлошкы пп҄ове. село лешко. село селище. село дрѣновь доль. и градище церово. село долѣне. село градечница, съ люм҄и по имени попь тоудѡрь съ дѣтми моу, и съ родом҄ моу. петрь Өеѡдосовь съ братїами си, и въсѧ правины мѣстатого. И планина срѣднѣа ѿ где рыла истиче҄ на зланоу та на лѣпшорь. тако и съ рѣкѡмь илїинѡ҄ до где се с рылѡ҄ състае҄, и ѿ лѣпшора на комаревскыи вр҄ь та на камень врьхь та на цр҄евь вр҄ь. та на шипоче҄, на мето҄ монасти҄скы и ѡ деснжѧ странж града стѡба въ рылж. и низ рылж въ строумж и въз строумж до германщицж, и въз германщицж до блъгарина и въз блъгарина та на песїи прѣскокь и на агоуповы клети и на шаакь и на рыбное езерѡ и на прекоуковицж та на ѿбр҄ь рылж пакы и на҄ тѣмь въсѣмь да има҄ власть неѿемнжѧ тои поустыни житель їѡ рылскыи. ꙗвленїе҄ таковаго златопечатлѣнна҄ слѡва цр҄тва ми. и еще҄ къ симь и гдеже се находѧ҄ селища или сѣнокоси. или жрънкы или мѣста жрънчана. или ловища. или виногради. или нивы или стаси какови либѡ, иже сжть тѣхь селищь и тѣхь людїи, идеже се находѧ҄ по҄ ѿбластїю того монастирѣ цр҄тва ми. на҄ въс҄ѣ т҄ѣ да имать власть неѿемнжѧ тои монастирь цр҄тва ми с҄тыи їѡ. и пращае҄ и освобаж҄аеть цр҄тво ми люди въсе и села въс҄ѣ того монастирѣ цр҄тва ми, чистїи҄ и свѣтлыи҄ прощенїе҄ да имь не смѣѧ҄ забавлѣти, иже сж҄ севасти и прахтѡри и примикюри и алагатори. ни сждїе. потѡ҄ ни перпираке ни житаре. ни ви-

нааре ни дѣткаре пчелніи. и свинніи и овчіи ни аподохатори ни си ни стратори. ни сѣнаре. ни митаты. ни крагоуара же. ни несьаци ни градаре ни вар'ничіе и побир'чіе. и находници ни инь никто ѿ вьсѣ болѣрь и работникь цр҇тва ми великыхь и малыⷯ. иже сѫⷮ на вьсѣ врѣмена посилаеми ѿ вьсѣчьскыⷯ данеⷯ и работаⷯ цр҇тва ми. никто ѿ таковыⷯ да не смѣеⷮ забавити тѣмь людем ст҇го ѿ҇ца. ни на нивіе ихь, иже имѫть на поли и иже вь горахь. ни чл҇ка его поети на работѫ. ни работникы ихь. ни нмь зевгаре енгарепсати. то ни конѣ, ни скотинѫ также и еще кь сим', никто ѿ таковыхⷯ да не смѣеть насиліѡⷨ вьлѣсти вь села и вь люди того монастирѣ цр҇тва ми ст҇го ѿц҇а. насиліѡⷨ хлѣба вьзѧти, ни коурета оубити ни ногоа бѣхма стати на дворѣ ихь. нѫ вьси да ѿгоними бываѫⷮ и да ѿстоѧть далече явленіемь сего златопечатлѣннаго слова цр҇тва ми. Також҇е и градь стѡбь никакоже да не имать ѡбласти наⷣ чл҇кѡⷨ монастир'скыиⷯ. ни наⷣ стасіѧ ихь. ни до единого власа. и еще кь симь аще кто начьнеⷮ ѿ людеи монастир'скыиⷯ ходити с коупіѫ з добиткѡⷨ своиⷨ по вьсеи дрьжавѣ и ѡбласти цр҇тва моего. да коуповаѫⷮ и да продаваѫⷮ свободно и ничимь забавлѣеми явленіеⷨ таковаго златопечатлѣннаго слова цр҇тва ми. а да им се не вьзимать коумер'кь. ни діавато то ни ино нищо. и еще же кь симь аще каковаа рикось дѣетсѧ вь ѡбласти монастир'скои тои монастирь цр҇тва ми ст҇ыи ѿц҇ь вьсе сь исправленіемь да вьзимаеⷮ. а инь никто ѿ таковыиⷯ да не имать ѡбласти, и еже тварико вьзѧⷮ. и тако да прѣбываеⷮ тои монастирь цр҇тва ми ст҇ыи іѡ поустынныи житель, сь вьсѣ своимь достоаніемь, елико выше рѣхѡⷨ. свободно и ничимь забавлѣеми,

дондéже слнце на землѧ сіаеть и до живóта црства ми. понéже црство ми, видѣвь сиковжѧ оустрóенжѧ крáсотж. и свобóдж чистж тóмоу монастирю црства ми: и въсегò ѐмоу достоáнїоу. ѿ прѣдѣдовь и дѣдовь и родителеи црства ми, стопочившаго црѣ асѣнѣ и кáлимана црѣ. ѿ въсѣхъ цреи блъгáрскыи прѣдѣдовь и дѣдовь и родителеи црства ми. и сиковжѧ свобóдж видѣвь црство ми. и въдáхь тóмоу монастирю црства ми блгоѡбразное, и въсѐнастóѧщее сїè златопечáтлѣнное слóво. ꙗкоже прїидошж людїе монастирѣ тóго, въ землѧ црства ми въ срѣдець. да имь не имать никтò посилити ни ѡ единомь влáсѣ. тъкмо да сж свобóдни по ѡризмоу црства ми, за въсѧ ѐмоу правины. и за въсѣко ѐгò достоáнїе рекше нóвая и вéтхаа. съ вьсѣмь своимь достоáнїемь, да прѣбываеть свобóдно и ничим забáвлѣемь. ѡбаче же и по съмрьти црства ми кóго изволить гъ бъ црь вѣчныи. и посадить на прѣстолѣ моéмь. илѝ прѣвъзлюбленыи снь црства ми. или ѿ брáтеи и сърóдникь црства ми. тò да не пооучит сѧ оуѧти чтò. илѝ пороушити и попрáти сиково даровáнїе црства ми. нж пáче да понáвлѣеть и потвръжаеть и придáваеть, ꙗкоже ѐ лѣпо правослáвныимь цремь творити. ктó ли сѧ покоусить ѿ тáковыхь и пороушитъ и помéтнеть сїе златопечáтлѣнное слѡво црства ми и оуиметь чтo ѿ здѐ въписаныихь. и начьнéть забáвлѣти людемь тóго поустыннаго ѻца іѡ рылскаго. тò тáковаго да искоусить гъ бъ прáведным своимь сждомь. и причѧстїе да имать съ їюдож прѣдателемь гнимь. и прокáзж гїéзїевж да наслѣдоуеть. и съпостата да имать стго ѻца здѐ и въ бждщемь вѣцѣ аминь. тóго бо ради дáрова сѧ тóмоу монастирю црства ми блгоѡбразное и въсѐнастóѧщее сїè златопечáт-

лѣнное слωво цр҇тва ми, на въсѣкое оутврьж҇енїе ѝзвѣсто, ѝ свободѫ чистѫ. писа ѝ по҇писа цр҇тво ми ωбычныимь цр҇кымь знаменїемь. въ л҇ѣ ѕωпз ёндікта ҂ мца ҇е ка д҇нъ.

† Ïω Шишманъ въ Христа Бога благовѣрныи царь ѝ самодрьжьць въсѣмь бльгаромь и грькомь.

Най-старото житие на св. Ивана Рилски.

Отъ познатитѣ жития на св. Иванъ Рилски, едно е писано отъ неизвѣстенъ авторъ прѣзъ XII. в., именно докато още мощитѣ на св. Ивана сѫ били въ София. То се отличава съ твърдѣ популярно и припросто изложение, а при туй съдържа очевидни елементи отъ живи народни разкази и прѣдания за светия отецъ, каквито ще да ги е имало въ онова врѣме, особно въ най-близкитѣ до рилския манастиръ мѣстности. Това житие биде напечатано отъ Хилфердинга (вж. Собр. соч. I. 124—131.) споредъ единъ прѣписъ отъ 1756. год., направенъ въ Габрово, а сега принадлеженъ на сръбското учено Дружество въ Бѣлградъ. Отъ една бѣлѣжка въ тоя прѣписъ се вижда, че източникътъ му трѣбва да се търси между рѫкописитѣ на рилската манастирска библиотека. Записката гласи: „Знано бѹди, ка́ко Иωси́фъ Брада́ти по́сникь ѿ рильскаго манасти́ра превé́лъ и исписалъ ѿ гре́ческаго ıазика на словеньски. И азь Рома́нь иеромонахь препи́сахь ѿ негово писанїе сїа кни́жица ради женьски и ба́бини враговьщи̇ни заради самови́ли и бро́дници да се че́та на польза женамь

въ лето з.с.ѯ.д (7264) ѿ рождества Хр̃стова а.ѱ.н.ѕ (1756) у Га́брово те́рновьско тогда бехь". Въ сѫщность Иосифъ Брадати[1]) е прѣписалъ своя текстъ, а не е прѣвеждалъ отъ гръцки, и то, както се увѣрихъ самъ, отъ рѫкописа № 47 въ библиотеката на рилския манастиръ, писанъ на 1602 год. отъ нѣкой си „иеропапа Никифоръ". Езикътъ на житието, което е издадено у Хилфердинга, е отъ сръбска рецензия. Хилфердингъ съвършено основателно намира, че тово житие, ако и рѫкописътъ му да е много сетнѣшенъ, прѣдставя най-стара редакция отъ извѣстнитѣ до сега жития на св. Ивана. Въ това кратко житие нѣма риторика, ала сравнително съ другитѣ по-обширни жития има повече факти, именно повече указване на мѣстности съ тогавашнитѣ имъ народни названия. Чудесата се прѣдставятъ съвършено наивно, и изобщо по своето припросто изложение то се явява „единствено извѣстно намъ черковно сказание, принадлежаще собствено на югославянския миръ (съ изключение на панонскитѣ жития), което е останало свободно отъ умъртвяещата византийска риторика и което колкогодѣ ни прѣдава народни възгледи и разкази". (т. I. 124). И наистина такова впечатлѣние правятъ съдържанието и стилътъ на туй житие, така че може напълно да се потвърди мисъльта на Хилфердинга, че то е най-старото житие на светеца. То ще да е написано възъ основа на народнитѣ прѣдания въ мѣстность, съвсѣмъ близка до Рила, ако не и въ самия Рилски манастиръ, до-

---

[1]) За рилския иеромонахъ Иосифъ Брадати и за неговия „Сборникъ", който сега се намира въ Бѣлградъ (№ 22), вж. поподробно въ Минист. Сборникъ т. XVIII., въ статията „Іеромонахъ Іосифъ Брадати. Приносъ къмъ историята на българската литература", отъ Д. Мариновъ, с. 99—131.

като мощитѣ на светеца сѫ били още въ Срѣдецъ. Наивенъ отзивъ на това впечатлѣние сѫ и думитѣ на иеромонаха Романъ, прѣписвача на сръбската рецензия на това житие въ Габрово, дѣто казва, че го прѣписалъ „ради женски и бабини враговщини и заради самовили и бродници“.

Другитѣ извѣстни намъ петь жития сѫ посетнѣшни. По старость на първо мѣсто иде житието на Георгия Скилица, което тъй сѫщо е писано прѣзъ XII. в., и то прѣзъ врѣмето на царя Мануила Комнина (1143—1180 г., вж. П. Сырку, въ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію, составленный и изданный учениками В. И. Ламанскаго“. Спетербургъ 1883. 359 нат.). Много е по-вѣроятно, че това житие е било писано първоначално на гръцки, а не на славянски, както мисли П. Сырку (вж и Иречекъ, Пѫтувания, 634. 1.). Именно за това не можемъ да туримъ Скилицовото житие по старость наравно съ безименното житие, съ което Скилицовото и инакъ по угладеностьта на стила и по съдържание не показва бѣлѣзи на по-голѣма древность. Колкото се отнася до Евтимиевото пространно житие отъ XIV в., съвършено е ясно, че то е съчинявано възъ основа и на безименното житие. Евтимий е украсилъ съчинението си риторически и изпустналъ нѣкои мѣстни названия и разкази отъ безименното житие, които ще да му се видѣли твърдѣ наивно — приказно изложени, както напр. мѣстото за димътъ, който царь Петъръ видѣлъ отъ Царевъ върхъ и др. Самъ Евтимий въ своето житие на Ивана Рилски споменува, че прѣди него имало „нехитро и грубо написани жития“, срв.: „ıаже бо иже прѣжде нась о нюмь нехытрѣ нѣкако и гроубѣ съписаше, сиıа мы, по лѣпотѣ ıакоже ключимо ıесть

оусрьıьно сьповѣдати потьщахомь се“ (вж. въ Гласник: српск. учен. друштва кн. XXII. с. 266.). Хилфердингъ казва по сжщия въпросъ: „Сравнивая эту редакцію съ Евѳиміевымъ житіемъ, мы увидимъ, что Іоаннъ до своего постриженія обучался въ монастирѣ — въ Евѳиміевомъ житіи нѣтъ ни одной черты, которая не находилась бы въ той редакціи; только порядокъ разсказа нѣсколько измѣненъ, всѣ грубыя черты стерты, весь разсказъ обращенъ въ риторическую амплификацію и присочинены (это очевидно) посланія царя къ иноку и инока къ царю. Это сличеніе приводитъ насъ къ убѣжденію, что легенда, цѣлѣвшая въ рукописи 1756 года, была (можетъ быть, въ нѣсколько другомъ видѣ) именно тѣмъ матеріаломъ, которымъ пользовался Болгарскій писатель XIV. вѣка (сир. Евтимый), что бы составить житіе Іоанна Рылскаго, соотвѣтсвенно вкусу его времени“ (ц. с. 124). П. Сырку нарича напечатаното отъ Гилфердинга най-старо житие на св. Ивана „апокрифическо“; то било съчинено ако не отъ нѣкой богомилъ, то поне отъ човѣкъ, начетенъ въ богомилската литература, тъй като въ житието се споменува и св. Иванъ Богословъ, който е билъ толкова популаренъ между богомилитѣ (Сборникъ статей и пр. 359—360). Като се води по Сырку и Хр. Ив. Поповъ въ съч. си „Евтимий, послѣденъ търновски патриархъ“, 1901. г. с. 132. смѣта сжщото житие за „апокрифическо“ и ужъ прѣдназначено „за извънъ черковно употрѣбление“. Ала това сж все слаби прѣдположения. По мое мнѣние въ житието нѣма нищо специялно „апокрифическо“, въ което лесно може да се убѣди човѣкъ, като прочете текста на житието по-долу. Това се вижда и отъ факта, че то се срѣща наедно съ

[illegible] житие [illegible] апокрифиченъ [illegible] отъ XIV. в. На всѣки случай [illegible] да е било схѣтано за „[illegible]" и „[illegible]" [illegible] и отъ Евтимия, който очевидно [illegible] е [illegible], когато самъ е съчинявалъ житието на св. Ивана Рилски. Най-много Евтимий го е считалъ за „[illegible]" и грубо" написано, [illegible]. И наистина най-старото [illegible] житие [illegible] само въ XIV. в., но и прѣзъ XIII. в. [illegible] да [illegible] показвалю доста сериозно [illegible] за да [illegible] за канонически, и за това [illegible] да е било съчинено друго едно кратко житие въ „пролога" къмъ 19. Октомври и то прѣзъ XIII. в., когато мощитѣ на св. Ивана били вече въ Търново. Другитѣ двѣ жития — Кантакузиновото и на Владислава Граматика, и двѣтѣ писани въ XV. в., по нашия въпросъ нѣмать значение.

Въ най-старото житие се споменува и мѣстно название „Осѣново", което не се срѣща въ другитѣ жития на св. Ивана. Много е вѣроятно, че прѣкорътъ на св. Богородица „Осѣновица", който се споменува на Хрельовия надписъ на манастирската кула (пиргъ), ще да е въ свръзка съ туй мѣстно название „Осѣново", гдѣто, може би, ще да е имало черква, посветена на св. Богородица, която ще да се е наричала „Осѣновица". Въ кулата именно се намира стара една икона на св. Богородица, а споредъ Неофита (Описание и пр. 24) тя е иконата на „мати божия Осѣновица", която се споменува въ надписа. Отецъ Неофитъ, понеже такова мѣстно название нито се споменувало нигдѣ около манастира, нито се срѣщало въ нѣкое отъ житията на св. Ивана, е на мнѣние, че думата Осѣновица означава: „осѣ-

няющая — покровителница." Нѣма съмнѣние, че това тълкование сега трѣбва да се отхвърли, толкова повече, когато и днесъ още право на югъ отъ манастира въ Джумайско, западно отъ Мехомия, се намира въ Пиринъ планина селото „Осеново," което сега било помашко; и югозападно отъ Банско има друго село съ сѫщото название.

Понеже безименното житие на св. Ивана Рилски, което до сега бѣше извѣстно въ сръбска редакция и то по списъкъ отъ XVII. в., надъ всѣко съмнѣние, както се обясни по-горѣ, е най-старо отъ всички извѣстни жития на сѫщия светецъ, трѣбваше да се прѣдположи, че сѫ сѫществували и други, по-стари прѣписи отъ него и то въ старобългарска рецензия, на каквато ще да е билъ писанъ и оригиналътъ му прѣзъ XII. в. Именно това прѣдположение сега се потвърдява, понеже въ библиотеката на Рилския манастиръ, именно въ рѫкописа № 79 (вж. по-подробно за този рѫкописъ по-долу „Славянскитѣ рѫкописи въ библиотеката на Рилския манастиръ", подъ № 120.) и то въ първата му, срѣднобългарска часть съ юсово писмо отъ XIV. вѣкъ намѣрихъ безименното житие на л. 41—54., подиръ което слѣдва пакъ въ срѣднобългарска рецензия и Скилицовото житие (л. 54—74). Нека тукъ забѣлѣжа, че и въ рѫкописа отъ 1602 год. отъ иеропапа Никифоръ, писанъ въ сърбска рецензия, подиръ безименното житие слѣдва Скилицовото, което показва, че тѣ сѫ прѣписани отъ срѣднобългарския рѫкописъ № 79.

Прѣдъ видъ на важностьта на безименното житие, което се изтъкна по-горѣ, считамъ за умѣстно да го издамъ по речения неизвѣстенъ до сега срѣднобългарски рѫкописъ. И като паметникъ на срѣдно-

българския езикъ има този текстъ на житието научно значение. За живостьта на езика, съотвѣтно съ живитѣ народни прѣдания, които сѫ легнали въ основата на това житие, свидѣтелствуватъ доста чести случаи отъ задпоставенъ склониванъ членъ. Спазвамъ правописътъ на оригинала точно, съ изключение на разнитѣ варии и оксии, които нѣматъ никаква стойность. Съкращенията, за чието четене нѣма никакво съмнѣние, прѣдавамъ развързани.

Мѣсеца Ѡхтомвріа ді.

Житие и жизнь прѣподобнаго ѡца нашего Іѡанна, пѹстыножителѣ Рылскаго, и о прѣнесе́нїи мощем его. ѿче благослови.

Быс(ть) чловѣкь дѹховень, благовѣ́рень и христолюбивь, бо́ѧ сѧ Бога и съ страхѡм слѹжѧ емѹ, и безь сльза́хь николи́же прѣби́ваѧ, нѫ възпоми́наѧ слово пророчьское, иже речѐно быс(ть) ѹ҆сты давидовы: измі́ѭ на въсѣкѫ нощь ложе моѐ и сльзами моими постѐлѧ моѭ омочѫ. И тако въ вѣ́рѣ вели́цѣ сы́и, въста́вь изыдѐ из ми́ра. Бѣше бо пасты́рь и ничто́же имѣѧ тькмо бра́та еди́ного и волѧ̀. И егдѧ̀ помы́сли изы́ти въ пѹсты́нѧ, поѧ̀ волѧ̀ и поидѐ. И невѣ́дѧщѹ ни́комѹ и́дѧщѹже емѹ̀ пѫтемь ѿ мѣ́ста своего, то́гда врагь, ненави́дѧи до́браа, вложѝ въ срьдци бра́тѹ емѹ̀ и ѹбѣдѝ лю́ди и пости́гохѫ его на́ поли, нари́цаемѣм Мрьдища, под дѫбомь вели́кїимь. И нача́шѧ его враща́ти ѿ пѫтѣ бо́жїа дїа́волїимь наѹче́нїемь И ꙗкоже его начѧшѧ враща́ти, сътворѝ вели́кѫѧ моли́твѫ божї́ѫ къ ни́мь и едвѧ̀ испросѝ еже но́шаше воль ѹ҆вонѐць, знаме́нїа ра́ди ми́ра, а себѣ на па́мѧт, да сѧ ѹвѣ́сть, что̀ изнѐсе светыи ѡтьць Іѡаннь из мѝра. А воль емѹ

възАша. И привазà светыи отьць воль под дѫбом, нарицаемѣмь великїи дѫбь, съ своима светыма рѫкама. и ѿ того часа нарече сѧ светаго ѡтца дѫбь, и еще и до д(ь)нешнѣго д(ь)не знаати е҇ вѫжè ѡколо дѫба, знаменїе светаго ѡтца. И ѿвратѝ лице своè светое ѿ них и поидè въ пѹстына Рылскѫ, и обращ сѧ къ нимь и не благословѝ ихь нѝ проклѧ; ї да имь знаменїе рекь: азь излаза ѿ вас смѣѧ сѧ и глѹмѧ. И поидè въ пѹстына Рылскѫ и идè на мѣсто, нарицаемое Голèць, и бы҇ тѹ ꙁ҃ (7) мѣсець. И пакы брат емѹ възтьжѝ по братѣ и поидè искати егò. И идè и ѡбрѣте его въ мѣстѣ томь. И видѣвь его светыи отьць градѫща къ немѹ и прискрьбень бы҇ и помоли сѧ къ Богѹ рекь: ѡтче небесныи въсèдрьжителю, (всѣ)кое ѽснованїе неизписанное божьство, сине божїи, единочадыи Ісоусе Христе, въпльтивыи сѧ нас ради, за нъ̀ ѡбразь нам даль еси, еще же ѹтѣшителю дѹше, прихода ѿ отца въ нас, ѹтѣшителю благы, присно бѫди съ мнѡж въсегда и сльзь моих не прѣзрѝ на въсѣко врѣмѧ молѧща ти сѧ; господи Ісоусе Христе, царю небесныи и земнѝ, аще и недостоинь есмь сего глаголати, нѫ надѣѧ сѧ твоеи велицѣи милости: рекль бо ни есѝ: ищете и обрящете, просите и да҇ сѧ вамь, тльцѣте и ѿврьзѫт сѧ вамь — сих же словеса надѣѧ сѧ и дрьзнѧль есмь глаголати; и иного неимамь ѹтѣшителѣ и събесѣдника нѝ ѡтца нѝ матере: тъ̀ бо мѧ̀ еси прїѧль тъ̀ же ми еси творець, тъ̀ же оутѣшител, тъ̀ застѫпникь мои, тъ̀ же ми наставникь, ты же вѣра моà, тъ̀ крѣпость моà, тъ̀ же и ѹнынїе моè, тъ̀ же ѹсклабленїе мое, тъ̀ же питатель мои, тъ̀ помощникь мои, тъ̀ въсѣ твориши видимаа и невидимаа, ꙗвленаа и неꙗвленаа, тъ̀ отьць мои, и теб Господи молѧ сѧ азь грѣшнїи,

и не имѣа помо́щника никогóже, нѫ тькмо на тéбе еди́ного Бога възырах и о тебѣ сѧ хва́лѧ и о тебé сѧ ѹтѣшах. И азь еди́нь есьмь въ сéи пѹсты́ни, и не имѣа ни что́ же съ собоѫ, тькмо жéзль еди́нъ. Тóгда прїидѐ глас съ небесѐ и рече емоу: ра́доуи сѧ свѣти́ло моѐ въ пѹстѣи сéи горѣ снѣжаннѣи; ра́доуи сѧ денни́це моа́ свѣтлаа; радоуи сѧ сльнце моѐ свѣтлое въ пѹсты́ни Рылстѣи; ра́доуи сѧ пѹсты́ни жителю, въ пльти сѝ а́нгель. Въста́ни и възмѝ жезль свои и идѝ въ мѣсто ѹготòваное тебѣ под пла́нинѫ имыи врьто́пь. И идѐ и обрѣте пéщерѫ и вънидѐ, идéже сльнце не призи́рааше, нѝ вѣтрь вѣаше, нѫ тькмо а́нгель единь прихóждааше къ нéмѹ и нóшааше éмѹ ма́ннѫ ѿ Бога ѡбразомь шипкóвѣмь. И тоу прѣби́вааше молѧ Бóга день и нощь не почи́вал и безь сльзь не прѣби́вал николи́же, и мóлѧ Бóга. И прихождааше врагь прѣльстникь и бесѣдовааше словеса а́нгелскаа къ нéму хóтѧ éго извéсти ѿ мѣста светаго, и не ѹмѣ éмоу что̀ сътвори́ти. Бѣше бо бра́танець светаго ѡтца съ ни́мь. И идѐ врагь прѣльстник злыи къ бра̀тѹ светаго ѡтца и нава́ди éго рекь емѹ: азь бра́та твоéго обрѣтох и дѣтѧ твоé въ пѹсты̀ни съ нимь, идéже сльньце не сїа́еть нѝ вѣтрь вѣеть, тькмо еди́ны ѕвѣрїе. твоѐ чѧ́до изѣдено хóщет би́ти ѕвѣрїи. Слышав же брат светаго словéса сїа̀ вра́жїа, разгнѣва́в сѧ и поидѐ съ гнѣвом да éго извéдет изь пѹсты́нѧ дїаволскым наѹчéнїемь. И не вѣдѧщѹ емѹ ка́мо пойти и речѐ емѹ дїаволь прѣльстныи: азь тѧ̀ повéдѫ на мѣсто, гдѐ живéть твои брат, и чѧ́до твое досéлѣ изéдено е҃ ѕвѣрми. Слы́шавь слово то̀ брат светáго и прискрьбень бы за чѧ́до своѐ и рéче дїа́волѹ: дрѹ́же, ведѝ мѧ на мѣсто то̀, да ти сътвóрѫ éже хóщеши. И поидѐ дїа́воль прѣд нимь, и идостѣ на

мѣсто идеже бѣ светыи ѡтьць пꙋстыныи Іѡаннь. И видѣвь его светы ѡтьць и помоли Бога глаголѧ: Боже вьседрьжителю, непобѣдимаа сило, пособїе въ бѣдах и въ радостѣх, чловѣколюбивїи пастырю, милосрьдїи ѡтче, не надѣѫщим сѧ надежда, просѧщим помощь помощниче, смѣѫщим сѧ пособниче, въ бѣдах оутѣшителю, оуслыши мѧ господи и помилꙋи мѧ, и избави мѧ ѿ врага сего похвалнаго, и бѣды одрьжѧщѫѧ мѧ ѿими ѿ мене, и сътвори съ мноѫ милость и спаси мѧ съ въсѣми ꙋгождьшими теб(ѣ); еи Господи, не остави мене врагꙋ семꙋ въ радос(т). Сице емꙋ молѧщꙋ сѧ прїиде брат емꙋ дїаволїимь наꙋченїемь и възбесѣдова къ немꙋ словеса дїаволѣ, хотѧ светаго прѣльстити и извести ѿ пѫти божїа, и ѿ лика ангелска ѡтлѫчити. Разꙋмѣвь же светыи отець Іѡаннь, ꙗко не сѫть бесѣди брата его, нѫ бесѣди сѫть врага прѣльстника, не хотѧща доблаа нѫ злаа, и възрѣвь на небо и рече: Господи Ісоусе Хресте не ѡтстѫпи ѿ мене въ врѣмѧ печали моеѧ, нѫ избави мѧ ѿ врага моего и даждь (ми) крѣпость и бдѣнїе и помощь по твоимь стъзам ходити и теб слꙋжити въ вѣки вѣкѡм аминь. Чюв же дїаволь, еже рече светыи ѡтець Іоаннь „аминь", ꙋжаснѫ сѧ и бѣжа въ мѣсто свое, а брат емꙋ оста. И разꙋмѣ брат емꙋ силѫ светаго ѡтца и не смѣ бесѣдовати емꙋ ничтоже. И приближи сѧ брта емꙋ и мола сѧ молбоѫ великаѫ и слъзами велицѣми, да емꙋ пꙋстить дѣтища. И ѡтпꙋсти дѣтища светы и поиде съ ѡтцемь своим. Бѣше бо дꙋховно дѣтѧ то; вѣдѣше бо пꙋстынни житель ѡтець Іѡаннь ꙗко дѣтѧ дꙋховно е҄, помоли сѧ Господеви и рече: Господи, да не погыбнет дꙋша праведнаго, и не напиши его съ грѣшникы. И ꙋслыша Богъ молитвѫ светаго и прѣподобнаго отца Іѡанна и тѡм часѣ повелѣ змїи и ꙋпаде дѣтища,

йдѧща пѫтемь съ ѿцемъ его. И възвратї сѧ ѿтець его и повѣда светому ѿтцу Іѡаннꙋ. И ꙋслыша светыи отець о дѣтищи и прослави Бога и рече: Господи прїимѝ дꙋшѫ праведничѫ, да почиеть съ Аврамом и Ісаакѡм и Іакѡвѡм. И тѡмь часѣ изыдѐ дꙋшà изъ дѣтища и въземь ѡтець егò и несе емꙋ и повелѣ светыи ѡтець Іѡаннь нести отрочѧ на мѣсто, именем Осѣново. И погребе ѡтець егò и ѡтидѐ. Светыи же ѡтець Іѡаннь ходѣше на мѣсто то дꙋшѫ тоѧ ради праведничѫ. И сътвори себѣ мѣсто тò покоище, а змїѫтѧ̀ помрàмори, да сѧ вѣсть сила молитвы светаго ѡтца Іѡанна. И приходѧще людїе възѐмлѧт ѡт нєѫ на врачбѫ въсему. И сътворѝвъ пещерѐ тои светыи ѡтецъ Іѡаннь не изходѧ г҃ (3) лѣта и ѕ҃ (6) мѣсець. И излѣзе вънь и обрѣте камень, высота емꙋ м҃ (40) сѫжнеи, а ширина емꙋ ıако щить великь. И възлѣзе на камень тъи и стоà на немь ѕ҃ (7) лѣт и д҃ (4) мѣсѧца, день и нощь не почивааѧ, биѧ прьси своѧ и колѣнѣ прѣкланѣѧ и сльзи точѧ, постѡм и бдѣнїемь ꙋбиваѧ тѣло свое мразѡм и бꙋреѫ, трьпѧ знои и град ѿ небесе, постѡм и бдѣнїемь дьнїѫ и нощїѫ иже подвигы и трꙋды его ангель господень възношааше на небо прѣд Бога. И ꙋвѣдѣвь Богъ трьпѣнїе его и ангель господень прихꙋждааше къ немꙋ приносѧ емꙋ маннѫ. И ꙋвѣдѣ врагь прѣвы, ıако прїѧтà бы҃ молитва егò прѣд богомь и разгнѣвàв сѧ и поѧть ѝнѣхь многѣх съ Бобоѫ и сътворѝ събѡрь и прїидошѫ на мѣсто, идеже стоаше на камени светыи ѡтець Іѡаннь, молѧ бога. И прїидошѫ напрасно съ страхомь велїемь, мнѧще ꙋстрашити егò, хотѧще да бѣжить ѡт мѣста светаго, и не могошѫ емꙋ чтò сътворити. Бѣше бо ангель господень хранѧ и крѣплѧ его. И начѧ дїаволь

бѣжати. А светыи отецъ Іоаннъ бѣ стоѧ на камени, моліа сѧ богꙋ дьньѧ и нощїѫ не прѣстаѧ слъзы точѧ. И приходѧще врази низрѣваахѫ от камене того; высота бо бѣ камене того м҃ (40) сѫжнеи, онже не хотѣше обыти инѣмь пѫтѣм. имат бо пѫтища зѣло на мѣсто тò светое. Нѫ . . . его смѣтаахѫ, тѣм . . . . цѣмь възлазѣше, е҃ бо камен тѣ высокь и стрьмень, ждꙋже смѣтаахѫ и мѫчаахѫ светаго. Онь же съ радостїѫ прїемлѣше въсè тò. И до дьнѐшнѣго дьнè знаàти е҃ стопи ногꙋ его по камени и крьвь его. И ꙋмиливь сѧ възрѣвь на небо и рече: Боже въседръжителю, не отстѫпѝ ѿ мене, нѫ бѫдѝ ми помощник на врагы сїѧ, спасѝ мѧ и помозѝ ми мало прѣхожденїа сего прѣити и не помѣнѝ моих грѣх, иже сътворих или словом или дѣлом или помышленїемь или по воли или по неволи, ꙗко Богъ милосрѣдь помозѝ ми, да не речеть безаконныи, гдѐ е Богъ егò; тѣмже господи потьщи сѧ избавити мѧ ѿ врага сего, ꙗко да прославит сѧ имѧ твоѐ въ вѣкы. И егда рече светыи отецъ Іоаннъ амин, въ тъ часъ ꙋдàри ангель въ клепало каменно, и звонецъ позвьнѣ над гробом светаго отца и потрѧсе сѧ пꙋстынѣ и потрепетà ꙗко и езеро; и позьвнѣшѫ горы ꙗко и камьбань. И чювъ дїаволь амин и клепало и звонець и ꙋдàри въ мѣсто ꙋготованное емꙋ, идеже нѣ свѣта, нѫ тьмà присно. И том часѣ прїидè ангель съ небес ѿ господа глаголѧ: мѫжаи сѧ и крѣпѝ сѧ възлюбленниче мои, азь есмь присно с тобоѫ, не ꙋжасаи сѧ нѫ радоуи сѧ сънаслѣдниче пророка моего прѣдтèчѧ и крьстителѣ, ибо и тъи бы҃ възпитѣнъ въ пꙋстыни, и ты пꙋстынѧ възлюби; тъи бо родѝ сѧ ѿ неплодви, а ты ѿ плода радоуи сѧ, деннице моà прѣсвѣтлаа, въ пꙋстѣи сеи горѣ; радоуи сѧ, слънце моè прѣсвѣтлое, въ пꙋстыни

Рылстѣи; ра́доуите сѧ и вы̑ го́ры, прїе́мше свѣти́лника пꙋсты́ни; весели́те сѧ въси лю́ди земни̑, припа́дающе къ мо́щем пꙋсты́ножи́телѣ Іωа́нна, ра́доуи же сѧ и ты̑, пꙋсты́не, прїе́мши свѣти́лника своего и събесѣ́дника моего, въ пльти ра́вень а́нгелωм, земна́го а́нгела и небе́снаго чловѣ́ка.

Тогда прїидѐ Іωаннь Богосло́вь къ не́мꙋ и обье́мь е́го ıако мати младенца̀ своего и облобы́за и и рече емꙋ̀: ра́доуи сѧ възлюбленниче господень, ꙋгото́ва бо ти сѧ вѣне́ць сла́вѣ, сла́ва бо твоа̀ просьвте́ сѧ; вьста́ни и възмѝ жезль свои и идѝ въ мѣсто прѣжднѣе, идѐже е́си прїѧ̀ль ино́чьскы о́бразь, и остави тꙋ жезль свои, да бѫдеть ми́рꙋ въ зна́менїе, а те́бѣ въ па́мѧт, речено бо ти е̑ ѿ Господа. — И въста́вь пꙋсты́ножи́тель ωтець Іωаннь и идѐ на мѣсто, идѐ же прьвѣе прїѧ̀ть ино́чьство под пла́нинѫ, и́мѧ е́и Рꙋень, въ мѣстѣ зо́вомое Скрынѐ. И ωтидѐ ѿ тѫдꙋ; и никтѐ же его̀ ви́дѣ, ко́гда прїидѐ и ко́гда ωтидѐ. И жезль свои ми́рꙋ оста́ви знаме́нїе. А се бѣ на па́мѧт, повелѣ́нїемь госпо́днимь. И въста́вь отидѐ въ Пе́ригь, и обрѣте мѣсто ка́менно близь рѣ́кы, и́менемь Стрꙋ̀ма. И тꙋ̀ сътворѝ себѣ̀ поко́ище. И ѿ тѫдꙋ идѐ въ пла́нинѫ Вито́шѫ. И тꙋ сътворѝ себѣ̀ поко́ище. И прїидѐ къ немꙋ а́нгель господень и рече е́мꙋ: ра́доуи сѧ слꙋжителю господень и събесѣ́дниче а́нгелωмь, сътворѝ пове́лѣнное тебѣ̀: въста́ни, ѿ сѫдꙋ и иди́ на мѣсто свое́ ꙋгото́ваное тебѣ́ въ пꙋсты̀ни Ры́лстѣи. И повелѣ́нїем а́нгеловωм въста́вь и идѐ на мѣсто, иде́же си бѣ̀ оугото́валь гробь свóима рѫка́ма светы́ма въ пꙋсты́ни Рылстѣи. Бѣше бо то́гда Петрь царь въ Срѣдци гра́дѣ. И прочю сѧ сло́во ω светѣм; ω семь чю и царь и избра̀ ѳ҃ (9) мѫжїи хытрѣхь ло́вца, и повелѣ̀ имь и́ти въ Рылѫ ловь лови́ти, запорѫ́чивь имь глаголѧ: да сѧ

не възвратите къ мнѣ, донелиже не обрѣщете мѣсто светаго ѡтца, да и азъ шед поклона сѧ ему. И поидошѫ мѫжїе, ꙗко же повелѣ имъ царь. ловь ловити. И ищехѫ мѣсто светаго и не обрѣтаахѫ его; и проводишѫ много днй въ пустыни тои, нй светаго мѣсто обрѣтоша нй лова уловиша. И прискрьбни биша, и не можаахѫ възвратити сѧ къ царю: не бѣхѫ бо ни единоѧ работи сътворили, иже имь бѣ повелѣль царь. Бѣхѫ бо и не ꙗдше многыи днй. И нарекоша имѧ светаго и помолишѫ сѧ рекше: ѡтче светыи, проповѣждь сѧ намь, да не погыбнемь ѿ царѣ. И смилихѫ сѧ ему, вѣдѣше бо светы ѡтець съвѣта и помишленїа царева. Въ тѡм часѣ обрѣтошѫ стьзицѫ малѫ и прославишѫ Бога и идошѫ по стъзи тои и ѡбрѣтошѫ его. И видѣ ихь светыи ѡтець и въпроси ихь глагола: чѧда, о щомь есте прїишли? еда до сели вы не ꙗдше есте? Видѣше бо ихъ ꙗко є҃ (5) днй имѫть не ꙗдше. Ѡнй же исповѣдашѫ емоу въсѫ истинѫ. Бѣше бо въ томъ часѣ принесль ему ангель съ небесе пищѫ, ѡбразѡм шипковѣмь. И Божїемь повелѣнїемь сътвори сѧ просфора; и постави имь маннѫ светый ꙗсти. Бѣше бо единь въ них велеꙗдець; видѣвь просфорицѫ малѫ и помысли въ срьдци своемь рекь: що щѐ намь здѐ бити д҃-тим мѫжемь въ просфорици сеи единои. И проразумѣвь помышленїе его светыи ѡтець Іѡаннь и въздьхнѫвь къ Богу рече въ срьдци своемь: Господи, ꙗкоже еси насытиль пѧтими хлѣбы пѧт тысѫща нарѡда, сътвори и здѐ знаменїе своѐ и благослови имь трапезѫ сїѫ. И ꙗдошѫ въси и насытишѫ сѧ. И оста половинѫ просфоры, и бѣ болень единь ѿ них, и абїе ꙗдши изцѣлѣ, ꙗкоже речено въ книгах: хлѣбь ангельскыи ꙗде чловѣкь. Тогда ти мѫжїе ꙗдошѫ и прославишѫ Бога и възвратиш(ѫ) сѧ съ

ра́достїѫ къ царевы и сказа́шѫ въсѐ, е́же видѣшѫ ѡ светаго. И чювь Петрь царь и просла́ви Бо́га. И поѧ̀ съ собо́ѫ множество людеи и во́ѧ своѧ и поидѐ да ви́дить светаго ѡтца, и придѐ до рѣкы и́менемь Рыла. И глаго́лашѫ емꙋ̀: сѐ зна́менїе светаго ѡтца и то́го мѣста, иде́же сїа̀ рѣка̀ изхо́дить. И поидѐ въз рѣкѫ и доидѐ до ка́мене, и́менемь Стогь. И не моѓохѫ прѣи́ти, бѣ̀ бо̀ ѫзско и стрьмно. И поидо́шѫ въ пла́нинѫ и́менемь Книша́ва, и повѣдашѫ емꙋ̀ го́рѫ и ка́мень, иде́же живе́ше светыи ѡте́ць. И възхотѣ царь пои́ти и не можѐ пꙋсты́неѫ, нѫ̀ а́бїе посла́ два̀ отро́ка и рече имь: ше́дше рцѣте светомꙋ ѡтцꙋ, ѡтче, прише́ль есмь да видимь ч(е́)стное ти ли́це, а́ще ти есть възмо́жно. И ѡтвѣща̀ има светыи ѡтець глаго́лѧ: идѣта и рцѣта емꙋ, царю светы и сла́вныи, ѿ Бога въсѣ възможна, а не ѿ чловѣкь; а́ще хо́щеши да мѧ ви́диши и да тѧ ви́ждѫ, поста́ви ти та́нтѧ на връсѣ, а азъ да сътво́рѧ димь (да)ти ви́диши дымь, а азь да ви́ждѫ те́нтѧ. Тако́ бо нам е҃ повелѣно ви́дѣти сѧ. И сътвори́ светыи ѡтецъ димь ꙗко и стлъпь до небѐс. И ви́дѣ Петрь царь знаме́нїе светаго оца̀, а светыи ѡтець поглѧда на тантѧ, и просла́виста бога и поклони́ста сѧ дрꙋг къ дрꙋгꙋ. То́гда Петръ царь наси́па вь ча́шѫ зла́та, и пꙋстѝ къ не́му рекь: прїимѝ сїе ѿ моего царства, да ти бѫдет окрьмле́нїе, емꙋ̀же хо́щеши. И възѧ̀ светыи ѡтець Їѡаннь ча́шѫ, а зла́то възвратѝ, рекь отро́комь посла́нным ѿ царѣ: идѣта и рцѣта ца́реви, си́це глаго́леть брать твои: бра́те мои, не ѡ̀ хлѣбѣ едином прѣбива́ет чловѣкь, нѫ̀ и о глаго́лѣ бо́жїи, ꙗкоже е҃ писано въ еvангелїи. Мнѣ, бра́те мои, ни воѧ рꙋжи́ти и никоѫ же кꙋплѧ кꙋпова́ти; да възми́ си зла́то, поне́же теб е҃ мнѡго трѣбѣ; а ча́шѫ ꙋдрьжа́х на па́мѧт тебѣ и на зна́менїе мирꙋ.

И ѡтпѹстѝ злáто, а чáшѫ ѹдрьжà. И рече къ отрóкома тѣма: рьцѣта къ царю: скóро сѧ двѝгни ѿ мѣста тóго, понеже дѹпно е҃, да не погы́бнеши и вьсѝ сѫщїи с тóбоѫ. Слы́шав же царь слóво светаго ѡтца, въ тѡм чáсѣ подвѝгнѫ сѧ и ѡтидѐ. И ѡт тóлѣ сѧ прозвà мѣстó тò Царевь врьх и до днес. И прїиде Іѡаннь Богослóвь и рече светомѹ ѡтцѹ Іѡаннѹ глагóлѧ: послáнь есмь ѡт бога възвѣстѝти тебѣ радость; рáдоуи сѧ възлюбленниче мой и слѹжѝтелю господéнь, ѹготовà ти сѧ вѣнéць. И томь чáсѣ прилетѣ пчелà бѣлà и вълѣтѣ емѹ въ ѹстà, и ѿ тóго чáса начѧть лѣтáти дѹхѡм по аéрѹ ꙗко и ѡрéль, и ꙗко гóлѫбь зла . . . . сыи по горам. И вѝдѣ въ том . . . . (Бого)словь, и ѡтидѐ. А прѣподобныи ѡтéць Іѡаннь пѹсты́нныи жѝтель почѝ въ мѣстѣ своемь ѹготóваное емѹ ѿ гóспода, мѣсеца августа въ ӣі (18) день. И лежà тѣло светаго невѣдѧщу никóмѹже, тьчїѫ áнгель гоcпóдень слѹжаше емѹ. И мнóгыимь днемь минѫвшем. послà пакы царь Пéтрь, да ѹвѣсть о светѣмь ѡтци. И начѧша пáкы искáти его̀ и не обрѣтошѧ и възвратѝшѫ сѧ къ царю и рéкошѫ емѹ, не обрѣтохѡм его̀. И съжалѝв си царь велмѝ и прослáви Бога и рече: Въ ѝстиннѫ не бих достóинь вѝдѣти светаго. И минѫвшѹ мнóгоу врѣмени послà пáкы царь лóвцѧ въ мѣсто тò светóе, да мѹ лóвѫть. И не обрѣтáаше сѧ тѹ дѹша чловѣча въ пѹсты́ни тои (тъкмо) ѕвѣри еднѝ и ти прихóждаахѫ къ грóбѹ светаго и изцѣлѣвáахѫ ѿ недѫгь своих; ѝже бѣ слѣпь, прозѝрааше, и хрóми изцѣлѣваахѫ приходѧще къ грóбѹ светáго. Лóвѧщемь же ловь обрѣтóшѧ слѣд едѝнь и поидóшѧ по слѣдѹ емѹ до мѣста светаго. И вѝдѣшѧ мнѡго ѕвѣрии не ѡтхóдѣхѫ ѡт нéго, мѝлости хóтѧще полѹчѝти ѿ светаго. Ѡбрáдовашѧ сѧ лóвци да ѹлóвѫт ловь. Тóгда вѝдѣвше ѕвѣрїе тѝ

лице чловѣче еи поплаш(иш)ѧ, сѧ. А звонець позвьнѣ и клепало поклепа и оужас великь прїаша ловци, ꙗко бѣжаты мыслѣхѫ. И узрѣша кандило горѧщее и прїидошѫ и видѣшѧ тѣло светаго и прославишѫ Бога. И оставишѧ ловь и възвратишѫ сѧ къ цареви и възвѣстишѫ емꙋ ѡ светѣмь, иже видѣшѧ. Чювь царь и порадова сѧ о светѣмь и абїе ꙗви сѧ емꙋ въ снѣ ангель господень, да възыщет тѣло светаго ѡтца. Бѣ бо речено тѣлꙋ томꙋ светомꙋ лежати въ Срѣдци градѣ. Събрашѫ же сѧ людїе да идѫт донести тѣло светаго ѡтца. Идошѫ же и не възмогошѫ двигнѫти тѣла светаго. И оскрьбишѫ сѧ скрьбиѫ великоѫ, начаша молити Бога. Тогда прїиде светомꙋ глас глаголѧ съ небес: възлюбленниче мои, повелѣное тебѣ съврьшити. И абїе вдигнѫ сѧ тѣло светаго и начаша людїе тй звати гласѡм великѡм: Господи помилꙋи и поидоша ꙗможе хотѣшѫ, и тѣло светое идѣше по повелѣнїю божїю. И доиде тѣло светого въ Срѣдечьскыи град, и сътворишѫ емꙋ ковчегь и съзидашѫ емꙋ храм, и тꙋ положишѫ тѣло светое прѣподобнаго ѡтца Іѡанна пꙋстыножителѣ рылскаго, и къ немꙋ приходѧще недѫжни прїемлѧт ицѣленїа. Сицеваа сѫть чюдеса славнаго прѣподобнаго ѡтца Іѡанна пꙋстынножителѣ за прѣданнѫѧ емꙋ благодать ѿ Господа нашего Ісꙋса Христа. Бѫди же нам помощникь послꙋшаѧщим и чьтѧщим и пишѧщим и милост обрѣсти и оставленїе грѣхомь нашим въ день сѫдныи, благодатїѫ и чловѣколюбїемь Господа нашего Ісоуса Христа, емꙋже подобаеть слава, чьсть и поклоненїе, ѡтцꙋ и сынꙋ и светомꙋ дꙋхꙋ и нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡм, аминь.

789 – 1902

Славянскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския Манастиръ.

Единственниятъ нашъ манастиръ, който може да се похвали съ уредена и сравнително богата библиотека отъ печатни и ржкописни книги, — то е Рилскиятъ манастиръ. Библиотеката му има хубаво отдѣлно помѣщение въ най-долния катъ на зданието отъ южна страна, а книгитѣ сж наредени въ хубави шкафове и съ изключение на ржкописитѣ всички сж каталогизувани. Че сж били правени отъ попрѣди нѣкакви опити, да се опишатъ и ржкописитѣ въ тая библиотека, доказватъ нумерата, които и сега още личатъ на гърба на подвързията на повечето ржкописни книги. Нѣкои отъ тия нумера се повтарятъ, а пъкъ има ржкописи и съвсѣмъ не нумерувани. Щомъ липсва единъ описъ на ржкописната сбирка отъ по-старо врѣме, не може да се каже положително, какво е било количеството и качеството на ржкописитѣ въ тая библиотека въ старо врѣме, ала нѣма съмнѣние, че много ржкописи ще да сж пропаднали прѣзъ врѣме на нѣколкото пожара, които сж станали въ манастира въ минали врѣмена, а не малко ржкописи ще да сж разнесени особено прѣзъ първата половина на миналия вѣкъ, когато интересътъ за славянски и специялно

за български ръкописи бѣше се усилилъ въ съсѣднитѣ ни славянски страни. Както и да е, сега е фактъ, че ръкописната сбирка на манастира не е тъй богата и тъй цѣнна, както сме привикнали да си я мислимъ по поводъ на нѣкои доскорешни отзиви за нея. За първъ пѫть се запознахъ съ състоянието на тая сбирка по-миналата година, когато прѣдприехъ въ края на Юни мѣсецъ една кратковрѣменна екскурсия до Рилския манастиръ заедно съ своя другаръ госп. Б. Цонева и петнайсетъ студента отъ историкофилологическия факултетъ на Висшето Училище. Тогава прѣгледахъ заедно съ студентитѣ всичкитѣ славянски ръкописи на бърза ръка, опрѣдѣляхъ рецензията имъ и вѣкътъ на всѣки недатуванъ ръкописъ, колкото за упражнение на студентитѣ, като оставихъ за другъ пѫть да се позанимая по-обстоятелно съ нѣкои отъ ръкописитѣ, които ми се показаха интересни. Това и сторихъ миналото лѣто прѣзъ Августъ мѣсецъ, като прѣстояхъ съ казаната цѣль три седмици въ манастира. При тоя случай прѣгледахъ повторно и внимателно славянскитѣ ръкописи на сбирката — а тѣ сѫ всички такива, понеже има само 3-4 гръцки ръкописа. Резултатъ отъ бѣлѣжкитѣ, който си правихъ тогава, е и този кратъкъ описъ на ръкописитѣ на Рилския манастиръ, който прѣдлагамъ тукъ.

Азъ се постарахъ главно, да опрѣдѣля по възможность точно врѣмето, когато е писанъ всѣки недатуванъ ръкописъ, а при туй указахъ винаги и правописната рецензия на ръкописа, неговия форматъ и числото на листоветѣ, които съдържа.

Откъмъ тая страна този мой описъ значително се отличава отъ краткия „списъкъ на ръкописната

сбирка на Рилския манастиръ,“ който г. Цоневъ слѣдъ казаната екскурсия обнародва въ Български Прегледъ (год. VI. кн. X.). Въ по-голѣми подробности върху съдържанието на ржкописитѣ не се впускамъ, защото цѣльта ми бѣше да дамъ кратъкъ приржченъ описъ на ржкописитѣ съ най-необходимитѣ за всѣкиго данни.

Само три ржкописа включително съ царь Шишмановия хрисовулъ сж писани на пергаментъ, а всички други сж писани на хартия.

Всичкитѣ славянски ржкописи, които бѣха на лице въ манастирската библиотека миналото лѣто, когато ги описвахъ, заедно съ нѣколкото съвсѣмъ нови ржкописи (записки), писани на новобългарски и на сръбски езикъ, които сж споменати на края на този описъ, възлизатъ на 138.

По съдържание ржкописитѣ сж най-вече черковно-служебни (евангелия, апостоли, псалтири, часослови, триоди, трѣбници, молитвеници и др.), а малко сж, които съдържатъ послания, слова, жития, славословия и повѣсти. Въ описа си азъ ги наредихъ по съдържание, като поставихъ най-напрѣдъ ржкописитѣ отъ втората категория и слѣдъ тѣхъ чисто черковно-служебнитѣ. Ржкописитѣ съ еднакво или подобно съдържание вървятъ едно слѣдъ друго наредени по врѣмето, когато сж писани: по-нови слѣдъ по-стари. Всѣки ржкописъ има свое нумеро по реда, както слѣдва. Въ скоби поставихъ нумерата, които личатъ на подвързията на повечето ржкописи, отбѣлѣзани отъ по-прѣди, както се каза по-горѣ. Всички ржкописи сж подвързани. Царь Шишмановиятъ хрисовулъ е поставенъ въ рамки подъ стъкло. Има двѣ три старопечатни книги, които не

споменахъ, понеже описътъ ми се отнася само до ржкописитѣ.

По правописъ (рецензия) най-малко има срѣднобългарски и новобългарски ржкописи, повече сж отъ руска рецензия, а най-много отъ сръбска рецензия. Сжщо така и по старость най-много прѣобладаватъ нови ржкописи отъ XVII — XIX. в., а твърдѣ стари има съвсѣмъ малко, и то само единъ ржкописъ, № 87, съдържащъ изборно (недѣлно) евангелие, писано на пергаментъ, е отъ XIII в., сетнѣ идатъ по нѣколко отъ XIV, XV и нѣщо повечко отъ XVI в. По рецензия всички ржкописи се раздѣлятъ така:

Срѣднобългарски сж № №: 1, 2, 3, 10, 12, 18, 20, 35, 38, 62, 87, 88, 89, 90, 93, 120.

Новобългарски: № № 6, 7, 16, 32, 34, 50, 52, 133, 138.

Отъ руска рецензия: № № 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 68, 69, 104, 109, 110, 111, 113, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 132.

Отъ сръбска рецензия: № № 4, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 28, 39, 40, 42, 47, 51, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 114, 115, 116, 117, 124, 125, 129.

На сръбски езикъ: № № 134, 135, 136, 137.

Споредъ вѣкътъ, когато сж писани, ржкописитѣ се разпрѣдѣлятъ така:

XIII в.

№ 87 (срѣдноб. рец.).

XIV в.

1. Срѣднобълг. рец.: № № 1, 2, 3, 20, 88, 89, 120.

2. Сръбска рец. № 98.

XV в.

1. Срѣдноб. рец. № 10.

2. Сръбска рец. № №: 4, 5, 8, 9, 60, 61, 70, 99.

XVI в.

1. Срѣднобълг. рец. № № 12, 35, 38, 62, 87, 90, 93.

2 Сръбсьа рец. № №: 11, 13, 14, 15, 17, 39, 40, 42, 47, 63, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 91, 92, 94, 97, 100, 105. 106, 108, 114, 116, 125.

XVII в.

Сръбска рец. № №: 28, 58, 66, 67, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 95, 101, 102, 103, 107, 112, 115, 117, 124, 129.

XVIII в.

1. Сръбска рец. № №: 21, 51, 86, 96.

2. Руска рец. № №: 22, 23, 24, 25, 26, 29, 36, 44, 48, 49, 68, 69, 113, 118, 121, 122, 126, 127.

XIX в.

1. На новобългарск. езикъ. № №: 6, 7, 16, 32, 34, 50, 52, 133, 138.

2. Руска рец. № №: 19, 27, 30, 31, 33, 37, 41, 43, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 104, 109, 110, 111, 119, 123, 128, 130, 131, 132.

3. На сръбски езикъ. № № 134, 135, 136, 137.

И тъй всички срѣднобългарски ръкописи възлизатъ на 16, отъ които 1 отъ XIII в., 7 отъ XIV в., 1 отъ XV в. и 7 отъ XVI в.

Ръкописитѣ отъ сръбска рецензия сѫ 65, отъ които 1 отъ XIV в., 8 отъ XV в., 27 отъ XVI в., 25 отъ XVII в. и 4 отъ XVIII в.

Ръкописитѣ отъ руска рецензия сѫ всичко 44, отъ които 18 сѫ отъ XVIII в. и 26 — отъ XIX в.

Новобългарски ръкописи има 8 и сръбски 4.

Сега ще слѣдва кратъкъ описъ на всѣки ръкописъ отдѣлно.

1.

Хрісовулъ (грамота), даденъ отъ Царя Ивана Шишмана на Рилския манастиръ на 21 септемврий 1378 год. въ града Срѣдецъ.

Хрисовулътъ е писанъ на пергаментъ, дългъ около 1. метъръ и широкъ 40 см. Долу е висналъ на копринена връвь позлатенъ печатъ съ ликътъ на царя Ивана Шишмана и на св. Ивана Рилски.

2 (44).

Лѣствичникъ, срѣднобълг. ръкописъ отъ XIV в., именно отъ 1364 година, 8⁰, 340 листа. Липсватъ листоветѣ 4, 5 и 6.

На 10 л. стран. 1 захваща отдѣлно заглавие: Посланїє ѡца Іѡанна, їгꙋмена Раїдꙋ, къ Іѡанноу достопочетенномꙋ ігоуменоу Сїнаискыѫ горы, нарицаемаго Схоластїка, послѣжде и ѿ съписанїа именꙋѫща сѧ Лѣствичника: Іѡанъ Іѡаннови радовати сѧ.

На л. 339-а е забѣлѣзано отъ ръката, що е писала цѣлия ръкописъ:

Въ лѣто ѕ҃. ѡ҃. и ѻ҃ и в҃ (= 6872 = 1364) ендико в҃. Исписа сѧ сїа книга сими трими и тлѣнными пръсты ѿ послѣднихъ иноком Ѳеѡдосием,

въ мѣстѣ Оусты при Трьновѣ градѣ, при благовѣрномъ цари Іѡанѣ Алеѯандрѣ и царици его Ѳеѡдорѣ новопросвѣщеннѣи. Да молѫ вы, ѿци и братіа, исправлѣжще чьтѣте, а не клънѣте.

3.

Лѣствичникъ. Захваща съ заглавие:

Господи Іисусе сыне Божии помози.

Посланіе ѿца Іѡана игѹмена Раиѳѹ, къ Іѡаннѹ достоинночюдномѹ игоуменоу горы Сінаискыѫ.

Срѣднобълг. ржкоп. отъ XIV в., срѣдня 8-ина, пагинуванъ отъ по-нова ржка, сега има листове ѕкд (224).

4 (13).

Василиевъ шестодневникъ, XV в., *сръб. рец.*, фол. 546 л., хубави орнаменти.

Захваща съ заглавие: Иже въ светыхъ ѿца нашего Василіа Великаго, архіепископа Кесаріе Кападокійскые, въ шестодневникь беседа а҃, въ еже въ начѣло сътвори Богъ небо и землю.

5 (78).

Слово изобразително же кѫпно и повѣстително на божественное благовѣщеніе прѣблагословеніе владычице наше Богородице и присно дѣвии Маріе. Изобразително и избранно ѿ различных писаных, въ кѫпѣ же и прѣложи се на общых езыкь ѿ иже въ иноцѣх мьншаго Дамаскина иподіакона и Стѹдита, рекше тьщателѧ въ ѹченыи.

Отъ края на XV в., сръб. рец., 8^{0}, 413 л. Много хубавичъкъ, чистъ полууставъ, съ орнаменти.

Отъ 411 до 413 л. включ. има прибавка, писана съ курсивъ отъ нач. на XVI в. Именно е отжснатъ единъ листъ, който е съдържалъ указатель (index) на каноническитѣ книги, а слѣдъ него на л. 411-а отдолу захваща указатель на лъжовнитѣ

книги съ заглавие: „Ѧ сїє книгы лъжныхъ съписанїа. Сїа сѹть, ихже недостоитъ дръжати.“

6.

Дамаскина монаха иподиакона и студита слова, новобългарски ржкописъ, писанъ съ модеренъ курсивенъ почеркъ въ XIX в., мал. 8⁰, 274 л.

Ржкописътъ е писанъ на западно българско нарѣчие, срав. напр.:

„Каквото единъ человѣкъ, когато сака да иде некаде по торговство, *ке* търча да иде, але *ке* попита человѣци, които са искусни“ и пр.

7.

Дамаскинъ, писанъ въ XIX в. на новобългарски езикъ, западно нарѣчие, 4⁰, и то до 163 л. съ полегатъ, курсивенъ почеркъ, а отъ 163 л. до края — 338л. съ уставъ.

8.

Панегирикъ отъ Іоана Златоуста и др., XV в., сръб. рец., фол., лист. ѱкд (729), писанъ отъ Владислава Граматикъ, както се вижда отъ слѣдната бѣлѣжка въ края на ржкописа:

† Слава съвръшителю прѣблагомоу Богоу, давшомоу ми по зачелѹ и конъць. Исписа се сїа божественнаа книга, рекомыи панагїрик, послѣдныим въ дїацѣх Владиславωм граматикωм, въ высечестнѣм монастїри прѣсветые владычице наше Богородице, иже въ подкрилїи Чръные Горы, въ прѣдѣлѣ Жеглиговсцѣм, въ дни великаго и самодръжавнаго цара моусроманскаго Мехмед Бега, въ кн-е лѣто царствїа его, ѿ създанїа же мира сего въ лѣтω ѕцпз (= 6987 = 1479), месеца Априлїа д.

9 (1 б.).

Панегирикъ. Захваща съ: Иже въ свтых ѿца нашего Іоанна Архиепископа Константина града Златоѹстаго слово въ началѣ индиктѹ.

Хубавъ ржкописъ съ малъкъ орнаментъ въ началото, писанъ въ XV в., сръб. рец., фол., 537 л.

Споредъ една бѣлѣжка на послѣдния листъ, тоя ржкописъ е писанъ въ Рилския манастиръ: „Исписа се сїа божественнаа книга глаголіемыи панагїрикь въ обитѣли преподобнаго оца нашего и поустынножителѧ Іоанна Рылскаго потрьжденїемь и настоанїемь игоумена честнѣишаго тоежде обитѣли кур Θеофана и прочааго братства, подвигшоу ихь на се и прѣдоубѣдившоу стомоу доухоу. Исписа се ѿ създанїа мироу ѕ҃ц҃ча҃ (= 6991 = 1483).

10. (26).

Златоустъ (*Златоустови слова*). Захваща съ: „Иже въ свтыхъ оца нашего Іоанна архіепископа Константина града Златооустаго слово на въздвиженїе праведнаго Лазара.“

Тоя хубавъ ржкописъ е отъ XV в., срѣднобълг. рец., фол., 403 л.

На края на л. 403 се намира слѣдната бѣлѣжка, писана съ курсивъ отъ XV в.:

† Сїю книгоу, рекомаго Златооустъ, втори коматъ, приложи поп Ставрїи светомоу и прѣподобномоу и богоносномоу оцоу Іоаноу, поустыны жителю Рилъскои заради помена сї блѣт. ѕ҃ц҃пз҃ (= 6987 = 1479), д. ме. з҃. кр. солнц. еї҃. инд. аї҃. месеца ѿ(о)вріа л҃, въ първи час дне, при игоуменї ермонахоу кур Θеофан, въ дни злоименитаго цара Амире Моухамета.

11 (35).

Златоустъ, пис. въ XVI в., сръб. рец., фол., 583 л. На първия листъ има заглавие:

Въ сеи книзѣ обрѣтает се словь светаго Златоуста л҃а҃ (= 31), егда кое волиши прочитаи.

Хубавъ, разкошенъ ржкописъ, съ орнаменти въ началото, и писанъ съ едъръ, широкъ уставъ.

12 (83).

Златоустъ, ржкоп. отъ XVI в., фол., 83 л., отъ началото изгубени листове. До 39 л. включит. върви срѣднобългарска реценз., а подиръ това сръбска рец. отъ сжщата ржка.

13 (39).

Златоустъ, ржкоп. отъ XVI в., сръб., рец., фол., 494 л., отъ началото има изгубени листове — липсватъ първата и началото отъ втората бесѣда. Свръшва се съ 67-ма бесѣда. Има и на края изгубени листове.

14 (14).

Иже въ святыхъ ѿца нашего Іѡанна Златоѹстаго книга, глаголемаꙗ Андрїанты.

Разкошенъ, грамаденъ ржкописъ отъ XVI в., сръб. рец., фол., 562 л. На листъ 8 и има прѣкрасенъ орнаментъ.

15 (58).

Златоустъ (*Маргаритъ*), отъ XVI в., сръб., рец., фол., 440 л. Заглавието гласи: Иже въ святихъ ѡца нашего Іоанна архїепископа Кѡнстантїнꙗ града Златоѹстаго бесѣда ѡ непостижимѣмь.

16.

Златоустъ (*Маргаритъ*), пис. въ XVIII в., на славянобългарски, 8⁰, 354 л.

17 (1).

Слова на Григория Богослова, ржк. отъ нач. на XVI в., сръб. рец., фол., 297 л., безъ начало и край.

18 (29).

Ефремъ Сиринъ. Захваща съ заглавие:
Книгы нареченныѧ сирскымь ѧзыкѡмь Паренесись, Словѣнскым же ѧзыкѡмь глаголемы Ефремь.

Притча, оутѣшеніе, моленіе, наказаніе, полезнаа дꙋшевнаа, многоразличнаа.

Голѣма 4-тина, листове 201, срѣднобълг. ржкописъ отъ XIV в.

19.

Сборникъ, съдържащъ разни слова, пис. въ XIX в., рус. рец., 8⁰, 117 л.

Захваща съ: „Избраніе изъ словесъ преподобнаго и богоноснаго оца нашего Єфрема Сѵріна", л. а — нз; слѣдва: „Преподобнаго оца нашего Іларіона великаго къ нѣкоемꙋ братꙋ, просившꙋ посланія оу негѡ, и наказанія ко ѿрекшимся міра Христа ради", л. а—кн. Слѣдъ това идатъ: „Оглашеніе преподобнаго и богоноснаго оца нашего Ѳеодора, исповѣдника игꙋмена Стꙋдійскаго" л. а—ві;

„Поꙋченіе на пострижені монашескаго чина. Како должни воевати всегда противъ тріехъ враговъ" (9 листа);

„Ѿ книги стаго Варсонꙋфія" (2 листа).

„Ѿ книги преподобнаго оца нашего Мелетія, исповѣдника, въ Галисійстѣи горѣ подвизавшаго ся" (9 листа).

20 (19).

Иже въ свѧтыхъ ѡца нашего Маѯима прѣдисловіе ѡ любви.

Ржкоп. отъ полов. на XIV в., срѣднобългар. рец., мал. 8⁰, 109 л.

21.

Иже въ свтыхъ ѡца нашего Маѯима прѣдисловіе ѡ любви (л. 1—3) и: Иже въ свтыхъ оца нашего Маѯима къ Єлпидию попоу ѡ любви. 8⁰, 70 л., XVIII в., сръб. рец.

Отъ 71 л. до включ. 438 л. слѣдватъ статии все отъ Исака Сѵрина като „ѡ млъчаніи и безмлъвіи

и житїи тихом" и пр., писани отъ друга ржка прѣзъ XVII в., пакъ сръб. рец.

22 (71).

Исакъ Сиринъ—слова, ржк. отъ XVIII в., рус. рец., фол., т҃о҃е (375) л.

23.

Исакъ Сиринъ, ржк. отъ XVIII в., рус. рец. 4^0, т҃п҃з 387 л. Има заглавенъ листъ: Во славꙋ свѧтыѧ единосꙋщныѧ животворѧщїѧ и нераздѣлныѧ Троицы, Ѿца и сына и светаго дꙋха. Преведе ся сїѧ книга свѧтаго Ісаака Сνрїна изъ еллиногреческаго на славенороссїйскїй ѧзыкъ всечестнымъ старцемъ обители Нѧмецкїѧ, игꙋменомъ Іеросхїмонахомъ Паїсїемъ, съ которой переписана его ꙋченикомъ монахомъ Антонїемъ и во всемъ сведени вѣрно въ лѣто ѿ сътворенїа мїра ҂з҃с҃ч҃ (= 7290), ѿ рождества же по плоти Бога слова 1783.

24 (75).

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ XVIII в., рус. рец., фол., р҃п҃д (= 184) листа.

25.

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ 1749 год., рус. рец., мал. 4^0, 404 л.

26 (66).

Исакъ Сиринъ, ржкописъ отъ XVIII в., рус. рец., мал. 4^0, 370 л.

27 (70).

Исакъ Сиринъ, новъ ржкописъ отъ XIX в. (год. 1813)., руска рец., малка 4-тина, листове 417 + 30 всичко 447 л. Ржкописътъ е писанъ отъ двѣ ржцѣ: първата ржка има повече гръцки почеркъ.

Заглавието на ржкописа гласи: Ѡ изданїи печатїю еллиногреческимъ ѧзыком книги преподобнаго оца нашего Ісаака Сνрїна. Нїкифоръ іеромонахъ Ѳеотоки къ сращꙋщимъ.

Слѣдъ л. 417. слѣдва прибавка отъ първата ржка (л. 1 — 30) съ заглавие: **Толкованїе нѣкїихъ неудобоțразумѣнныхъ словесъ светаго Ісаака Сvрїна.**

Има една бѣлѣжка на особенъ листъ, който не е принадлежалъ отначало къмъ ржкописа: **† Книга сїя преподобнаго оца нашего Исаака Сvрина преложи Өеофанъ іеромонахъ, родомъ Калоферлия; тогда бѣхъ игумен Пахом** 1813."

28 (21).

Поучителни слова, ржкописъ отъ XVII в., сръб. рецен., 4^0, 296 л.

Ржкописътъ е непъленъ, отъ начало и въ края изрѣзани сж около 25 листа.

29 (77).

Поучителни слова, ржкописъ отъ края на XVIII в., рус. рецен., мал. 8^0, 37 л.

30.

Слова иже въ святыхъ отца нашего Нїла.

Ржкописъ отъ XIX в., рус. рец.

31.

Словеса преподобнаго оца нашего Сѵмеона новаго Богослова.

Ржкописъ отъ нач. на XIX в., рус. рецен., 4^0, 168 листа.

32.

Поучителни слова, новобълг. ржкописъ отъ XIX в., 4^0, 194 л., писанъ на западно-българско нарѣчие отъ „отца Агапия", свещеноинокъ Рилски, който тукъ описалъ вмѣсто прѣдисловие и живота си: „Описание на житието ми".

Слѣдъ л. 148 слѣдватъ вмѣтнати 22 листа, писани отъ друга ржка, съ съдържание: „Изъ книгатж на Іисусъ Сираховжтж премуд-

рость". Сетнѣ отъ 171 листъ нататъкъ до края слѣдватъ християнски поучения, писани все отъ ржката на отца Агапия.

33.

Сборникъ отъ различни слова, ржкописъ отъ нач. на XIX в., рус. рец., мал. 4°, 77 л.

34.

Сборникъ отъ XVIII в., съдържа притчи Варлаамови, разни слова и пр., писанъ на новобългарски езикъ, западно нарѣчие, мал. 8°, 281 л.

35 (34).

Повѣстьта на Варлаама и Иоасафа.

4-тина, 270 л., срѣднобългар. рец. отъ XVI в., хубавъ, едъръ уставъ. Началото липсва, изгубени сж 7 листа. Повѣстьта се свръшва на л. 268а долу съ думитѣ: † съвръшителю Богоу слава въ вѣкы вѣком аминъ. Слѣдватъ празенъ листъ, сетнѣ два откжснати листа и други два листа, писани отъ сжщата ржка, но съ друго съдържание: тлъкованиє алилоугиоу; тлъкованіє въ Псаломъ, тлъкованиє пѣсни.

Главното съдържание на ржкописа е отбѣлѣзано отвънъ на подвързията: Книга їга Варлаама въ Иоасафа, сина цара Авенира.

36.

Сказаніє ѡ свꙗтѣи горѣ Атонстѣи, ржкописъ отъ XVIII в. — прѣписъ отъ една руска книга „Рай", печатана на 7167 сир. 1659 год. Ржкописътъ е на мал. 8-на, съдържа мн (= 48) листа.

37.

„*Различни повѣсти и поученія, собрани изъ прдлозите и писани здѣ за полза прочитающымъ*", ржкописъ отъ XIX в., рус. рец., мал. 4°, 161 л.

38 (17).

Свѧтаго и блаженнаго ѿца нашего Никона отвѣти постникѡм на различнїѧ въпроси, ржкописъ отъ XVI в., срѣднобълг. рец., фол., 331 л.

39 (20).

Законникъ: Съчиненїе по съставѣхь шеь етїнх вьсѣх винь свѧщеных и божественых правиль. Потроуждено же въ коупѣ и сложенно иже въ свѧщенноинокаx послѣдным Мадеѡм.

Ржкописъ отъ нач. на XVI в., сръб. рец., фол., 292 листъ.

40 (98).

Правило светых апостолъ, ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец, 8⁰, 201 л.

41 (96).

„Правило съ житїемъ и канѡнами седмичными на осмй гласовъ преподобномꙋ оцꙋ нашемꙋ Іѡаннꙋ пꙋстынножителю Рылскомꙋ“.

Рус. рец., фол., 129 л.

Тоя ржкописъ е писанъ въ Рилския манастиръ съ „настоянието“ на „отца Дїкеа кѵр Θеодосїа, свещеноинока рылски“, въ год. ҂з҃т҃з҃ї (= 7317) или а҃ѡ҃д҃ (= 1809) маїа д҃ (9). Писалъ „Даниїлъ иеромонахъ“, родомъ отъ градъ Казанлъкъ.

42 (56).

Жития на св. Мжченици, събрани отъ нѣколко различни ржкописа отъ XVI в., сръб. рец., мал. 8⁰, 312 л. (листоветѣ разлѣпени).

43.

Житїе и жизнь иже въ свитых оца нашего Іоанна пꙋстыножителѧ Рылскаго, пис. прѣзъ XIX в., рус. рец., като че ли отъ ржката на отца Неофита Рилски гол. 4⁰. На 20-ия листъ слѣдва: „на малѣи вечерни стихири, мсца Окт. д҃ї ден.“ Отъ 46 л.

нататъкъ слѣдва много калиграфично писанъ ржкописъ на малки четвъртини, подъ заглавие: „Послѣдованіе молебна.“

44.

Сборникъ отъ разни слова, жития, въпроси отвѣти и пр., рус. рец., XVIII. в., мал 4°, л. р҃ч҃ѳ (=199).

Заглавието гласи: Во славꙋ пресвѧтыѧ троицы оца и сина и ст҃ого дꙋха написа сѧ книга сїѧ глаголемаѧ Цвѣтничокъ въ ползꙋ чтꙋщим при обитѣли с҃то Николаевской въ лѣто рожд. Хв҃а ,а҃ѱп҃є (=1785).

45.

Сборникъ съ разно съдържание, писанъ въ XIX в., рус. рец., и то, както се види, отъ ржката на оца Неофита Рилски. Съдържа 114 листа (прѣдъ 96-ти листъ сж изрязани около 20 листа). Ржкописътъ захваща съ: „Молитва къ пресвѧтѣи Богородицѣ ѕѣло оумилѐнна, творѐніе Димитріа Кантакꙋзина, по стихамъ со исповѣданіемъ“ (въ стихове).

Заедно съ този ржкописъ е подвързанъ другъ ржкописъ отъ 24 л., съдържащъ копие, прѣписано на 1793 отъ едно „Доношеніе о братіи“ (рус. рец.), озаглавено: „Пречестный Господине оче начальниче Ягадоне нашей светой Поляноворонской обители!“

46.

Сборникъ отъ XIX в., рус. рец.

Съдържа разни статии и захващā съ: „Надгробное рыданіе старцꙋ Паисію ѿ всѣхъ чадъ егѡ дꙋховныхъ“ (л. 1—4), писано въ стихове. Слѣдва писмо, озаглавено: „Всечестный, Господине оче Іѡанікіе Іеромонаше, начальниче Святыя Поляноворонскія обители со всею ѡ Христѣ братіею (л. 6—8; листове 7 до 13 празни); слѣдватъ: „Житіе вкратцѣ блаженнѣйшаго Феолипта, митрополита Філадельфійскаго“ (14 листа);

— „Изъ книги преподобнаго и богоноснаго оца нашего Єфрема Сѵрина ѡ Самоѹкореніи“ и други още нѣколко дребни словца.

47 (18).

Тълкуване на Апокалипсиса, ржкописъ отъ XVI в., сръб. рец., фол., 271 л. Ржкописътъ е фрагментаренъ (откжслеченъ) въ началото и въ края.

48.

Во славѹ святыѧ единосѹщныѧ троицы и пр. Сїѧ книга Бесѣды преподобнаго Макарїа изъ еллиногреческой печатной исправлена на славенороссійскій ѧзыкъ всечестнымъ старцемъ обители Драгомирной Молдовской Іеросхїмонахомъ Паисіемъ.

ѕзсп҃д и а҃ѱо҃ѕ (=7284 и 1776), рус. рец., 4⁰, 336 л.

49.

Преподобнаго ѡца нашего Петра Дамаскина смиренноинока и пророка. Воспоминаніе къ своеи емѹ дѹши собравъ сїе ѿ божественныхъ списанїи.

Ржкописъ отъ XVIII. в, руска рец., мал. 4⁰, 194 л. — Хубавичъкъ ржкописъ съ орнаментъ въ началото.

50 (73).

Чудесата на св. Богородица и др., ржкоп. отъ XVIII в., писанъ на новобълг. езикъ съ руски примѣси (славянобългарски ез.), 8⁰, 278 л.

51.

Чудесата на св. Богородица, ржкоп. отъ нач. на XVIII в., сръб. рец., мал. 8⁰, 273 л.

На послѣдния листъ е забѣлѣзано, че ржкописътъ е писанъ въ лѣто з҃скѕ (= 7226 = 1718).

52.

„*Рука пасхалная*“ (чертежъ) и „*Толкованіе*“ на пасхалната ржка.

Ржкоп. отъ XIX в., новобългар. ез. съ рус.-слав. примѣси, 4⁰. 39 л. и 10 таблици.

53.

Свѧтаго Васиѧїа Великаго послані къ свѧтомꙋ Григорїю Богословꙋ ѡ монашескѣмъ устроенїи (л, 1—7); слѣдватъ листове 8—11 празни и сетнѣ отъ друга ржка отъ 12 л. до края: „**Слово провозглаейтелное первое на монахиню**". — Ржкописътъ е отъ XIX. в., рус рец., 4⁰, всичко 45 л.

54.

Сборникъ отъ XIX. в., рус. рец., 4⁰, 90 л. съ разнообразно съдържание. Захваща съ:

Вѫпросы и отвѣты свѧтыхъ отецъ нашихъ ѡ молитвѣ и ѡтрезвенїи ума и како подобаетъ молчалникꙋ сѣдѣти в' келїи".

55.

Двер покаанїѧ, сирѣчь книга умилителная и дꙋшеполезна, ѡбемлюща четыре послѣдная человѣка: смерть, сꙋдъ, адъ и рай.

Ржкоп. отъ началото на XIX в. (1814 год.) рус. рец., гол. 4⁰, 12 л.

56 (68).

Сомнѣнїе или размышленїе свѧтаго Григорїѧ ѡ Іꙋдеехъ, ѧко добрѣ вѣрꙋютъ, могꙋтъ ли оны спасти сѧ или погибнꙋтъ.

Ѡ минеи четьи.

Ржкоп. отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, нг (=53) страници.

57.

1821. **года мсца Іанꙋар** 10. **начах писати книгꙋ сїю глаголемꙋю Колесница, сложенїе великаго Авгꙋстина, западнаго учителѧ** (л. 1—35). Слѣдватъ: „**Предисловїе о страшномъ сꙋдѣ**" и разни други статии.

Писалъ „Спνрїдон Грѣшнїи во монасѣхъ Хилендарскїй“. Рус. рец., 4⁰, 238 л.

58 (47).

Чъстны параклисъ пр҃есветѣи Богородици.

Ржкоп. отъ нач. на XVII в., сръб. рец., мал. 4⁰, 204 л.

На 169 л. има бѣлѣжка, писана съ курсивъ: „съвръши се сїа книга въ лѣт. ҂зрı҃ (=7110=1602)“. Ржкописътъ е писанъ отъ нѣкой си „еропапа Никνфор“, който го далъ на Рилския манастиръ.

Подиръ 169. листъ до 204. л. слѣдватъ двѣ жития на св. Ивана Рилски, по съдържание еднакви съ двѣтѣ жития, които се намиратъ въ ржкоп. № 120 (79).

59.

Есопа баснотворца житїе, Максїмомь Иланѹдомъ списано. Ржкоп. отъ 1846 година, рус. рец. Писалъ іеродияконъ Кνрїллъ, рылецъ.

60.

Патерикъ, отъ XV в, сръб. рец., 8⁰, 163 л. Ржкописътъ е фрагментаренъ — има изгубени листове въ началото и въ края.

61 (43).

Патерикъ, хубавъ ржкописъ отъ XV. в., сръб. рец. 8⁰, стр. фо҃д (=574).

Захваща съ: „Иже вь с҃тыхь оца нашего Амфїлохїа, епископа Иконїискаго. Слово ѡ велицѣмь Васиаїи и о чюдесех его“.

62 (71).

Патерикъ: Въпроси и отвѣти и повѣсти с҃тыхь ѡтець.

Ржкоп. отъ нач. на XVI в., срѣднобългар. рец., 8⁰, 165 л.

63 (76).

Патерикъ, отъ XVI в., сръб. рец., гол. 4^0, 205 л. Отначало изгубени 6 коли безъ два листа, сир. всичко 46 листа.

64 (32).

Патерикъ. ржкописъ непъленъ — безъ начало и край, отъ XVI в., сръб. рец., фол. 427 л.

65 (38).

Патерикъ, жития на св. отци, ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец., фол. 541 л.

66 (28).

Патерикъ, ржкописъ непъленъ — безъ начало и край, отъ XVII в., сръб. рец., фол. 224 л.

67.

Патерикъ съ заглавие: Повѣсти святыхь отець, ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., 8^0, 204 л.

68 (6а).

Патерикъ, вторая книга святыхъ отецъ скитскихъ, словеса святыхъ отецъ и наказаніе на преспѣяніе житія иноческаго. Отъ края на XVIII. в., рус. рец., 4^0, 257 л.

69.

Патерикъ алфавитный или словеса исправленій преподобныхъ отецъ.

Много хубаво, дребно, полувалчесто писмо отъ началото на XVIII. в., рус. рец., 4^0, 550 л,

70.

Миней за мѣсецъ Мартъ, ржкоп. отъ XV в., сръб. рец., фол., 160. л.

На л. 160а е забѣлѣзано: „пис. тѧ, а, днидь влѣт ѕџче" (= 6995=1487 год.).

71 (16).

Миней за мѣс. Сентември, ржкоп. отъ края на XVI в., сръб. рец., голѣмо фолио, 259 листа.

72.

Миней за мѣс. Септември, ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец., фол., 411 л.

73.

Миней за мѣс. Февруари. „прѣдъ празденство Срѣтенія", ржкоп. отъ XVI в., сръб. рец., фол., 175 л.

74 (27).

Миней, писанъ на голѣмо фолио, съдържа 315 листа, отъ които първитѣ 9 листа сж отъ XVI в. сръбска рец., писани съ хубавъ уставъ, червени заглавия и инцияли, а останалата часть писана отъ по-нова ржка прѣзъ XVIII в. твърдѣ неграмотно.

Първиятъ листъ захваща съ мѣсецъ Септеври: „**Мѣсеца септеврїа а҃ начетокь индикту и паметь преподобнаго оца нашего Сумеона Стлъпника и светихь м҃ жень**".

75 (41).

Миней за мѣс. Августъ, ржкоп. отъ XVII в., сръб. рец., фол., 200 л.

76 (24).

Миней за мѣс. Септември, съ заглавие:

Прологъ събранїю свꙗтыхъ вьсего лѣта ѿ гдеже и къждо изиде и где роди се и кы милѣты или ради мѹченїа или пъщенїа дѣлꙗ, како коиждо вѣнць прїель есть. Ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 385 л.; на края сж скжсани нѣколко листа.

77 (30).

Миней за мѣс. Януари, ржкоп. отъ края на XVII в., сръб. рец., фол., 325 л.

78 (31).

Миней за мѣс. Януари (продължение отъ № 77) 7 день — до края, XVII. в., сръб. рец., фол., 108 л. Заедно съ тоя ржкописъ е подвързанъ и другъ ржкописъ:

„Блаженаго Феодосіа [illegible] ...саніе“. XVII в., сръб. ред., фол. 12? л.

79[illegible].

Миней за мѣс. Септемврій, ръкоп. отъ XVII в., сръб. ред., фол. [illegible] л.; изгубени сѫ листове отъ началото и края.

80.

Миней за мѣс. [illegible], ръкоп. отъ XVII в., сръб. ред., фол. 32? л.

81.

Миней за мѣс. Октомврій, ръкоп. отъ XVII в., сръб. ред., фол. 232 л. На л. 231 има запись отъ по-нова рѫка — отъ 1709 година.

82.

Миней за Февруарія и отъ часть за Януарія; изгубени нѣколко листове отъ началото; ръкоп. отъ XVII в., сръб. ред., фол. 221 л.

83.

Миней за мѣс. Октомврій, ръкоп. отъ XVII в., сръб. ред., фол., 151 л.

84.

Миней, фол., 289 л., писанъ разбъркано отъ нѣколко рѫцѣ: първата рѫка, която е писала първия листъ, е отъ XVII в., сръбска ред. — хубавъ, отчетливъ дребенъ уставъ. Сѫщата рѫка сетнѣ се повтаря на л. 32—33, 233—235, 245, 252—253 и 259 — 289. Останалото е писано отъ друга рѫка, пакъ въ XVII в., сръб. ред., съ полукурсивъ, нехубаво и неграмотно. На корицитѣ извѫтрѣ има бѣлѣжка отъ трета рѫка: „сии книга л. — л. к.“ (?) Ръкописътъ нѣма отвънъ на корицитѣ нумеро, а извѫтрѣ има: „№ 6“, ала отсетнѣ зачеркнато. Първиятъ листъ захваща съ заглавие:

„Мѣсяцъ Септемвріа въ а҃ начѧло индиктꙋ, еже ѥ новаго лѣта и памѧть преподобнаго оца нашего

ѵмео́на Стлъпника и събор҄ прѣсветые Богородице и ...етыхъ м(ѹ)ченицъ м҃ женъ и светаго Аммо́на дїако... и оучи́тели ихъ, и памеѳ светыхъ мѹчени́къ Кал...їеты, Свѡ́да и Єрмогина, и памеѳ Іс́ѹса Нави́на и ...ъспоминанїе великаго пожара,

85 (15).

Миней, отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 216 л. На края има бѣлѣжка: Сїа миней написа се въ светѣи орѣ Адоса на скитѣ глаголемѣмъ св. Анна, на пе...дери. Сїа рѹка сьписа три минеа монастирѹ светомѹ ...Іавлѹ. Макарїи їеромонах. Цѣна 10 гроша семѹ ...иннею.

86 (49).

Миней. Ржкописътъ състои отъ двѣ части: една по-нова, отъ XVII в., сръб рец. л. 1—10, озаглавена: „Мц҃а Маїа е҃, иже въ ст҃ихъ ѡца нашего Адданасиа архїепископа Алеѯандръскаго“, и втора, по-стара часть отъ XVI в., л. 11—20, сръб. рец., озаглавена: „Въ памать а҃ нед. ст҃го поста, слѹжба ст҃го великомѹченика Ѳеѡдора Тирона.

87 (9).

Еванѓелие недѣлно (апракосъ, изборно), срѣднобългарска рец. отъ XIII в., на пергаментъ, малка 8-ина, ощетено (фрагментарно) въ началото, въ края, а така сжщо и по срѣдата; сега съдържа 102 листа. На 1-вия листъ отдолу захваща:

Въ срѣд. е҃ нед. еванг. ѿ Иѡана: Въ врѣмѧ оно възведъ Исоусъ ѡчи свои видѣ народъ многъ, идѫщь к немѹ и пр.

Този ржкописъ е най-старъ между ржкописитѣ на св. Рилската обитель и за историята на българския езикъ доста важенъ. Стари членни форми отъ тоя

ръкописъ посочихъ вече въ съчинението си „Членътъ въ българския и руския езикъ“, печат. въ XVIII т. на Минист. Сборникъ.

88.

Евангелие недѣлно (апракосъ), писано на пергаментъ въ XIV в. срѣднобълг. рец., гол. 4°. Запазилъ се само единъ откѫслекъ отъ 30 листа изъ срѣдата.

89 (5).

Четвероевангелие. ръкоп. отъ XIV в., срѣднобълг. реценз., 16°, 289 л., много ситно писмо.

90.

Четвероевангелие, печатано прѣзъ XVI в въ Влашко, средноб. рец., подаръкъ на манастира отъ „Іоска и подроужіе его“ отъ село Доброславци.

91 (89).

Четвероевангелие (тетраевангелие), ръкоп. отъ XVI в., сръб. рец., фол., 209 л. Въ началото има изгубени листове.

92 (7).

Четвероевангелие отъ XVI в., сръб. рец., фол., 267 л. На края на л. 257а има бѣлѣжка:

„писа сію божественоу и доушеспасноу книгоу глаголемими свѣты тетроевиль въ лѣт. ꙁ и ѯꙁ (=7067=1559).

93 (1).

Евангелие недѣлно (апракосъ), ръкописъ отъ XVI. в. съ орнаментъ, срѣдно-българска рец., гол. фолио. Подвързията е обкована съ сребро и на подвързията отъ горѣ и отъ страни по ръбоветѣ се чете: Сие светое евангеліе ѡкова и приложи митрополитъ Кроупникоу кир Іѡасафь, светомоу ѡцоу Іѡ. Рылскомоу вь тьнжде монастир Рила при игоумноу Еуѳимію, настоаніемже проигоумена Калиста въ л. то ꙁпе (7085=1577) индиктіонъ е. Помените бр. гіе

Мадеа Златара ѿ Софїю въ светих молитвах, иже трꙋди се и окова сїе еvангелїе.

Този ржкописъ е най-раскошниятъ отъ всичкитѣ въ библиотеката на Рилския манастиръ. Писанъ е съ твърдѣ едъръ, хубавъ уставъ, както обикновено се среща въ подобни раскошни евангелия, писани въ Влашко прѣзъ XVI. вѣкъ. Ржкописътъ е на хубава, твърдѣ бѣла хартия.

94 (40).

Евангелие недѣлно (апракосъ), фол., 255 л., XVI. в., сръб. рец. Много хубавъ ржкописъ съ орнаменти.

Евангелието съдържа и Теофилактовото прѣдисловие: Θеофїлакта архїепископа бѫлгарскаго прѣдисловїе.

95 (2).

Воскрѣсни и празнични евангелия съ апостолитѣ, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 110 л.

96 (5).

Четвероевангелие отъ XVIII. вѣкъ, сръб. рец., фол., 365 л.

97 (36).

Апостолски дѣяния, сръб. рец., XVI. в. (год. 1503), фол., 237 л

Апостолскитѣ дѣяния свършватъ на 235а л., слѣдъ което идатъ празна страница и подирѣ два листа, писани отъ сжщата ржка съ заглавие: „се же припѣла светымь по достойно ѥ̃“. На послѣдния листъ между тия ‚припѣла‘ е вметната слѣдната бѣлѣжка:

„Благоволенїем светые Троице исписа се сїа кнїга вь храмѣ преподобнаго оца нашего Іѡанна Рылскаго повеленїемь оца игꙋмена їеромонаха кѵр Калиника потрꙋжденїем брата нашего їеромонаха Анастасїа. Пис. мѡнахъ Спїр(ї)дѡн влѣт ѕ҃з и а҃ї“ (=7011=1503).

98 (45).

Служвателенъ псалтиръ и малена осмогласникъ,—смѣсь отъ разни ржкописи и печатни издания. подвързани всички наедно. Тукъ има отклелепи и отъ единъ по-старъ, срѣднобългарски ржкописъ отъ XIV. в., и отъ по-нови, отъ XVI. в., сръб. рец.

99 (3).

Псалтиръ, отъ началото на XV. в.. сръбска рец., 8^0,259 л., хубавъ ржкописъ. инициалитѣ съ червено и синьо мастило. Заглавието гласи: **Ѱалтирь краснь починаем глаголемаа Давидь пророкаже и цара. Здеже оубо и Аѳанасіа архіепископа сказаніе ѱалмшм, еже оубо ѱалмопѣвць начинает прѣжде ѱалмшм реченнаа глаголати.**

100 (67).

Оустав божественные служкы въ книже и діаконства (л. 1—8). Отъ 9 л. захваща: **Божественаа служба иже въ светых ѿца нашего Іоанна Златоустаго.**

Раскошенъ ржкописъ съ хубави орнаменти отъ XVI. в., сръб. рец., мал. 8^0, 102 л.

Въ края на листъ 102а долу има бѣлѣжка: „**Сію божественоую книгоу лѵтоургію писа Тах поп Іѡ въ мѣсто Кратово въ лѣто ,зое** (=7075 =1567) **мѣца авгоуста, любимомоу ми братоу кир попоу Іѡ въ Сардакіи**“.

101 (2).

Оуставъ божественіе слоужбы съ ніеи же и діаконства, отъ края на XVII. в., сръб. рец., 8^0, 164 л. (листоветѣ сж разтурени и ржкописътъ е свързанъ съ канапъ).

102.

Типик црьковнѣи слоужбѣ, иже въ Іероусалимѣ Светые Лавры преподобнаго и богоноснаго ѿца

нашего савы, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 215 л.

Споредъ една бѣлѣжка на края, ржкописътъ е писанъ: „въ храмѣ стго Николы иже въ Дьбре, при игумену кир Гавриилу, иеремонаху трудомь и настоанием еклисиарха кир Леонтиа ермонаха“.

103.

Божествена служба (литургия) на Златоуста и на св. Василия, ржкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., мал. 8⁰, 117 л.

104.

Златоустова литургия, ржкописъ отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, 36 л.

105 (42).

Молитвеникъ, ржкописъ отъ XVI. в., сръбска рец., 8⁰, 306 л.

Захваща съ: „Чинь бываемыи на одеание расы“.

106 (65).

Молитвеникъ, ржкописъ отъ XVI в., сръбска рец., мал. 8⁰, 152 л. (листоветѣ разлѣпени).

107.

Еухологионъ сирѣчь молитьвникь еже трѣбникь, Ржкописъ отъ XVII. вѣкъ, сръб. рец., мал. 8⁰, 181 л.

108 (51).

Трѣбникъ, ржкописъ отъ XVI. в., мал, 8⁰, сръб. рец., 224 л. Захваща съ заглавие: „Начело молитвенику. молитва бабѣ“.

109.

Трѣбникъ, писанъ въ год. ЗСОS (=7276=1768), рус. рец., мал. 8⁰.

Към края, отъ 62 л. нататкъ, е прибавена по-нова часть отъ другъ ржкописъ, отъ XIX вѣкъ.

110.

Молебникъ (*еухологий*), новъ ръкописъ, XIX. вѣкъ, рус. рец. Съдържа: „Краткое освѣщеніе воды", „послѣдованіе молебна за болящаго" и др. разни молитви.

111 (81).

Молебникъ, писанъ отъ Христо Іовевичъ 1836 година, рус. рец., мал. 8⁰ ркн (=128) л.

112 (92).

Часословецъ, имѣе нощнѫю и дневнѫю слѫжбѫ.

Ръкоп. отъ края на XVII. в., сръб. рец., 16⁰, 150 л.

113.

Часословъ, ръкоп. отъ XVIII. в., рус. рец., мал. 8⁰, 200 л. Писанъ е отъ разни ръцѣ; слѣдва на края Акадіесъ.

Ръкописътъ е горѣлъ та почернѣли първитѣ листове на цѣлия ръкописъ отъ вънъ.

114 (11).

Триодъ, хубавъ ръкописъ съ орнаментъ въ началото, писанъ въ XVI. в., сръб. рец., фол., 137 л.

115 (25).

Триодъ: „*Трипѣснецъ*", ръкоп. отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 411 л.

116 (59).

Богородичникъ пресвятые Богородице осмим гласовомь, отъ XVI. в., сръб. рец., фол., 155 л. (Червеното мастило на инициялитѣ избледнѣло). Ръкописътъ е писанъ отъ двѣ ръцѣ.

117 (12).

Осмогласникъ, ръкописъ отъ XVII. в., сръб. рец., фол., 189 л.

118.

Осмогласникъ (само 6-ти гласъ и нѣщо отъ 1-ви гласъ).

Ржкоп. отъ края на XVIII. в., рус. рец., мал. 8⁰, 51 л.

119 (82).

Катавасія, ржкоп. отъ XIX. в., рус. рец., мал. 8⁰, 77 л.

120 (79).

Прѣподобномѹ Богоносномѹ ѡцѹ Іѡаннѹ пѹстынножителю рылскомѹ Канѡны, пѣваеми въ сѫботѫ.

Малка осмина, 225 листа.

Ржкописътъ състои отъ двѣ части, една именно отъ л. 1 до включително 80 и отъ л. 193 до 227 и 224—125, писана отъ по-стара ржка — прѣзъ XIV. в. на срѣднобългарска рецен., и втора, въ останалитѣ листове, писана отъ по-нова ржка— прѣзъ XV. в. на сръбска рецензия.

Листоветѣ 222 и 223 сж писани отъ съвсѣмъ нова ржка прѣзъ XVIII. в.

Въ първата часть има двѣ малки жития на св. Іоана Рилски (л. 41—54 и 54—74), отъ които първото е отъ безименень авторъ (вжж. статията ми: „Най-старото житие на св. Ивана Рилски“), а второто е писано отъ Г. Скилица.

121 (80).

Молебно пѣніе и канони на св. Іоанъ Рилски, ржкописъ отъ края на XVIII. в., рус. рецен., мал. 8⁰, 56 л.

122.

Канонъ молебни свѧтомѹ и преподобномѹ Іѡаннѹ Рылскомѹ, ржкописъ отъ края на XVIII. в., рус. рец., мал. 8⁰, 8 л.

123.

Канонъ молебный преподобномѹ Іоаннѹ Рылскомѹ, нѣ ъ ржкописъ отъ XIX. в., руска рецензия, фол., 8 листа.

[illegible]

[illegible] отъ л. 1 до [illegible] XVII в. сръб. ред., а отъ л. [illegible] до [illegible] — отъ друга [illegible] XVIII в. [illegible] листъ [illegible] листове. [illegible] отъ [illegible] най-стара ръка [illegible] XVI или края на XV в. сръб. ред. [illegible] Тая часть съдържа: [illegible]

[illegible]

Н[illegible] фрагментаренъ ръкописъ отъ началото на XVI. в. сръб. ред., 4°, 387 л. Съдържа катизми, канони, тропари отъ л. 1 до 284, писани отъ нѣколко ръцѣ. — На 179 л. захваща: Послѣдованіе собраніа всѣлѣтнаго, начинаемо ѿ мсца Септевріа до мсца Августа: [illegible] тропарем и кондакѡ праздникѡмъ и нарочитымъ стымъ.

12[illegible].

Мсца Августъ въ нї день Оуспеніе преподобнаго отца нашего Іѡанна пустынножителѧ Рылскаго.

Ръкописътъ е отъ края на XVIII. в., рус. ред., 8°, писанъ отъ: „Іѡасафъ многогрѣшнїи монахъ рѹкою“.

127.

Нѣколко нови ръкописа отъ XVIII. в., руска ред., съдържащи: канони, евангелия и заклинания, слѣдъ които слѣдва и единъ поменникъ отъ 1824 год., всички подвързани заедно въ мал. 4°, 65 листа.

128.

Послѣдованіе малаго освѧщеніѧ воды, ръкоп. отъ XIX. в., писанъ отъ отца Неофита Рилски, рус. ред., 26 л.

129 (8).

Чинь, ка́ко подобаеть пѣти ч(е)стныи параклис прѣподобномꙋ оцоу Iωаннꙋ Рылскомꙋ пꙋстыни жителю, отъ XVII. в., сръб. рец., голѣма 4-тина, 120 л. -- Отъ л. 9 до 100 слѣдватъ разни канони на Іоана Рилски: прѣподобномꙋ и богоносномꙋ ωцꙋ Iωа́ннꙋ пꙋстынножителю рылскомꙋ кано́ны, пѣваемы въ соуботꙋ. На листъ 100 слѣдва: Полиелеω сирѣчь многомилостивое, пѣваемо на праздникы господскые и прочїихь светыхь.

На 120 листъ долу съ друга ржка и съ изблѣднѣло мастило е написана слѣдната бѣлѣжка: Изволенїемь ωца и съ поспешенїемь с(и)наа и съвръшенїемь светаго дꙋха исписа се сїа книга светомꙋ оцꙋ Iωаннꙋ, пꙋстинїи жителю Рильскомꙋ при їгꙋменаа Арсенїа, ѥрмонаха настоꙗнїем и ктитором Кїпрїана ермонаха да слꙋжи за еговꙋ дꙋшꙋ и за родителие его̀. Тогда бы клисарь въ лѣто ,зрѯд (=7164 =1656).

130 (1 4).

Чинъ обновленїа храми, ржкописъ отъ XIX в., рус. рец., мал. 8^0, м (=40) л.

131 (54).

Чинъ, како подобаетъ пѣти честнїй параклисъ свѧтомꙋ преподобномꙋ ωцꙋ Iωанꙋ Рилскомꙋ, новъ ржкописъ отъ XIX. в., рус. рец., фол., 23 листа.

132.

О граматїцѣ или писманицѣ, ржкоп. отъ XIX в., рус. рец., гол. 4^0, 50 л. (писанъ отъ Неофита Рилски?)

133.

„Църковна исторія, основаніето на цьрквжтж“. Съвсѣмъ новъ ржкописъ, съдържащъ записки (лек-

ции) по църк. история писана на новобългарски книжовенъ езикъ, — на 4⁰, 88 л. — Слѣдва: „*Священно писаніе*“ отъ сѫщата рѫка, 33 листа.

134 (5).

Рѫкописъ, писанъ прѣзъ 1851 год. на сръбски язикъ, фол. 161 л., съдържа: „*Наука Мудрословія или Философія*“ и сетнѣ „*О книгамъ стагога завѣта*“.

135 (6).

Психологія, писана на сръбски езикъ, XIX в., фол., 1—28; отъ 29 л. нататъкъ продължава „*Догматика*“. тъй сѫщо на сърбски.

136.

Рѫкописъ, писанъ на 1837 год. на сръбски, 4⁰, 190 листа. Съдържа първомъ „*Физика*“ (1 —19), сетнѣ „*Славенска граматика*“ и „*Всеобща историја*“.

137 (7).

„*Историја новозавѣтне цркве*“, пис. на сръбски язикъ, XIX в., фол., 78 листа.

138.

„*Рѣчникъ еллиногреческаго и славеноболгарскаго іазыка.*“

Съдържа само буквата А. Свършва съ: Ἄωτος, ȣ, ὁ, ἡ, επιθ = които нема оупи, безȣшій, безȣшесній, безъ ушесъ. Зри и Ἄȣτος.

Рѫката е на отца Неофита Рилски, така че тоя рѣчникъ прѣдставя начало или първъ опитъ отъ извѣстния неговъ българско-гръцки рѣчникъ.

